

UNIVERZITA KARLOVA
FAKULTA SOCIÁLNÝCH VĚD

Institut politologických studií
Katedra bezpečnostních studií

**Sekuritizácia a stigmatizácia drog na Slovensku a jej vplyv
na samotných užívateľov**

Diplomová práce

Autor práce: Valentín Pecuch
Studijní program: Politologie
Vedoucí práce: Filip Vostal, D.Phil.
Rok obhajoby: 2023

Prehlásenie

1. Prehlasujem, že som predkladanú prácu spracoval samostatne a použil len uvedené pramene a literatúru.
2. Prehlasujem, že práca nebola využitá k získaniu iného titulu.
3. Súhlasím s tým, aby práce bola sprístupnená pre študijné a výskumné účely.

V Prahe dňa 19.12. 2022

Valentín Pecuch

Bibliografický záznam

PECUCH, Valentín: Sekuritizácia a stigmatizácia drog na Slovensku a jej vplyv na samotných užívateľov. Praha, 2022. 63 s. Diplomová práca (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálnych vied, Inštitút politologických štúdií, Katedra bezpečnostných štúdií. Vedúci diplomovej práce Filip Vostal, D.Phil.

Rozsah práce: 126 174 znakov

Abstrakt

Práca sa zaoberá stigmatizáciou a sekuritizáciou (ilegálnych) drog v slovenskom prostredí, a jej vplyvom na samotných užívateľov drog. V súčasnosti je na drogy v slovenskom prostredí nazerané ako na niečo ohrozujúce bezpečnosť spoločnosti, a na užívateľov ako na odsúdeniahodných nečlenov spoločnosti. Teória sekuritizácie je rozpracovaná o kritickú dimenziu, ktorá jej umožňuje nielen popísať a zhodnotiť stav veci, ale prípadne prispieť ku zlepšeniu situácie pomocou emancipácie. Stigmatizácia pomáha dopĺňať sekuritizáciu, pretože umožňuje zobrazit' konkrétne vplyvy na jednotlivcov. Práca zároveň rozpracováva vývoj postojov ku drogám a k užívateľom ako v medzinárodnom prostredí tak aj na Slovensku, pretože za uplynulé storočie došlo na globálnej úrovni k veľkým zmenám, často motivovaným záujmami silných štátov. V slovenskom prostredí ale došlo k prudkej zmene pohľadu až po roku 1989, a práca detailnejšie analyzuje tento vývoj až do súčasného stavu, v ktorom stále pretrváva stigmatizácia a sekuritizácia drog a užívateľov. Tento pohľad ďalej ostáva nezmeneným aj napriek štatistikám, ktoré ukazujú pokles počtu užívateľov ilegálnych drog, zatiaľ čo alkohol a cigarety zaznamenali nárast užívateľov, a to aj medzi mládežou. Tieto poznatky sú doplnené o názory a postoje samotných užívateľiek a užívateľov, ktorí sa vyjadrujú k témam stigmatizácie a sekuritizácie, ale aj o možných zlepšujúcich krokoch. Spolu so zhrnutím poznatkov tieto odporúčania práca rozpracúva v závere.

Abstract

The thesis deals with the stigmatization and securitization of (illicit) drugs in Slovakia and its impact on drug users. Currently, drugs are seen as a threat to the security of society, and users are considered reprehensible non-members of society. The theory of securitization is expanded with a critical dimension that allows it not only to describe and evaluate the state of affairs, but possibly to contribute to the improvement of the situation through emancipation. Stigmatization helps to complement securitization, as it allows to show concrete effects on individuals. The thesis also elaborates on the evolution of attitudes towards drugs and drug users both in the international environment and Slovakia, as there have been major changes at the global level over the past century, often motivated by the interests of powerful states. In the Slovak environment, however, there was a sharp change of perspective only after 1989, and the thesis analyses this development in more detail up to the current day, in which stigmatization and securitization of drugs and users still persists. This perspective remains unchanged, despite

statistics showing a decline in the number of illegal drug users. However, alcohol and cigarettes have seen an increase in users, also among young people. These findings are complemented by the views and attitudes of the users themselves, who comment on the issues of stigma and securitisation, as well as on possible improvements. Together with a summary of the findings, the thesis elaborates on these recommendations in its conclusion.

Klíčová slova

sekuritizácia, stigmatizácia, stigma, Slovensko, drogy, užívatelia drog

Keywords

securitization, stigmatization, stigma, Slovakia, illicit drugs, drug users

Title/název práce

Securitization and Stigmatization of Illicit Drugs in Slovakia and their Impact on Users

Pod'akovanie

Na tomto mieste chcem pod'akovať vedúcemu práce Filipovi Vostalovi za skvelé vedenie práce a vecnú kritiku a pripomienky, ale samozrejme aj všetkým respondentkám a respondentom za ochotu podeliť sa o svoje názory, pocity či skúsenosti.

Obsah

Úvod – Prečo spájať drogy, sekuritizáciu a stigmatizáciu?	2
Teoretický rámec	5
1. Sekuritizácia v podaní Kodanskej školy	5
1.1 Kritika Kodanskej školy a cesta ku kriticky orientovanej (de)sekuritizácii.....	10
2. Stigmatizácia (užívateľov drog)	13
3. Medzinárodná sekuritizácia a stigmatizácia drog/užívateľov drog.....	18
4. Metodológia/metóda.....	22
5. Slovensko a drogy	24
5.1 Situácia do roku 1989.....	24
5.2 Situácia po roku 1989 a v 90. rokoch.....	25
5.3 Situácia v rokoch 2000 – 2010	28
5.4 Situácia od roku 2010 dodnes	29
6. Ako vplýva tento stav na samotných užívateľov? (analýza rozhovorov)	32
6.1 Základné informácie o respondentkách a respondentoch	33
6.2 Začiatky užívania a súvis s legálnymi drogami	33
6.3 Utajovanie užívania, stigma, vnímanie samých seba a ich dôsledky.....	34
6.4 Vnímanie prezentácie drogovej otázky (sekuritizácie)	38
6.5 Vnímanie a efektívnosť legislatívy, návrhy zmien	39
6.6 Nie všetkých užívateľov do jedného vreca	42
6.7 Odkazy, zhrnutie	43
Záver – prehľad zistení, možné kroky vpred.....	45
Apendix	48
Použitá literatúra	49

Úvod – Prečo spájať drogy, sekuritizáciu a stigmatizáciu?

V tejto sekcii sa čitatelia dozvedia odpoveď práve na túto otázku, zatiaľ čo zbytok práce ukáže, ako je týmito dvoma na prvý pohľad nesúvisiacimi konceptmi možné vysvetliť postoj ku drogovej problematike na Slovensku, a hlavne ako tento postoj ovplyvňuje samotných užívateľov. Hneď v týchto úvodných riadkoch je ale nutné podotknúť, že pod slovami „drogová problematika“, „drogy“ či „užívatelia drog“, sa skrývajú substancie, ktoré sú na Slovensku ilegálnymi (heroín, kokaín, marihuana...), a za ktorých držanie hoci malého množstva hrozia tresty odňatia slobody v radoch rokov. Zámerom tejto práce teda nie je skúmanie drog legálnych, akými sú cigarety či alkohol, hoci aj tieto sú občas použité pre umožnenie kontrastu s drogami ilegálnymi. Zároveň je vedome zvolený pojem „užívatelia“ (drog) a nie „závislí“ (na drogách), pretože zámerom tejto práce nie je určovať, aké rozdiely sú či nie sú medzi týmito skupinami a kto do niektorej patrí či nepatrí, ale skúmať negatívne vplyvy, ktoré má na obe skupiny súčasný negatívny protidrogový postoj na Slovensku. Ak nie je navyše uvedené inak, v práci sa stále pod pojmom „trest“ rozumie trest odňatia slobody.

Práve aj cigarety či alkohol boli hoci nepriamo, ale stále jedným z hlavných zdrojov inšpirácie a záujmu venovať sa práve tejto problematike. Zatiaľ čo cigarety či alkohol, ktoré nie sú slovenskou spoločnosťou zďaleka odsudzované a v istých situáciách je ich užívanie považované dokonca za žiadúce (Room 2005), užívatelia ilegálnych drog sú považovaní za nebezpečných (sekuritizácia) a odsúdeniahodných (stigmatizácia), čo sa odráža napríklad aj vo veľmi striktno nastavenej a pomerne rigidnej legislatíve. Cieľom tak bolo zistiť, či je takýto prístup ku drogám založený na ich skutočnom nebezpečenstve pre slovenský štát a spoločnosť, či predstavovali takéto nebezpečenstvo v minulosti a súčasný postoj je akýmsi „artefaktom“, alebo je pravda zložitejšia a je potrebné ju hľadať pomocou viacerých konceptov. Pri snahách nájsť literatúru zároveň došlo k zisteniu, že sa drogovej otázke z takéhoto uhla nevenujú takmer žiadne odborné publikácie, čo malo za dôsledok vzbudenie ešte väčšej zvedavosti a chcenia prispieť do tak málo prebádanej oblasti vlastným príspevkom, či v tom úplne najideálnejšom prípade rozprúdiť širšiu diskusiu. Zistenie, či sú drogy aj slovenskí užívatelia drog sekuritizovaní a stigmatizovaní je ale samé o sebe nedostačujúce, pretože v konečnom dôsledku samé o sebe nepomôže ľuďom, ktorých sekuritizácia a stigmatizácia negatívne postihuje. Z tohto dôvodu je práca doplnená pomocou polo-štruktúrovaných rozhovorov doplnená aj o „hlas“ takýchto ľudí, pretože načúvanie ich slovám umožní ukázať, že sú rovnako plnohodnotnými ľuďmi, a že pohľad, ktorým sa na nich nahliada je nezaslúženým. Vďaka tomu práca prispieva aj do všeobecnej sekuritizačnej diskusie, pretože ukáže, že odkrytie

sekuritizácie (a vo výsledku aj stigmatizácie) a jej dôsledkov umožňuje nielen popis situácie, ale aj emancipáciu sekuritizovaných skupín, ktoré často trpia kvôli jej negatívnym dôsledkom.

Koncepty sekuritizácie a stigmatizácie boli zvolené, pretože sekuritizácia je schopná vysvetliť vnímanie problémov ako bezpečnostných a existenčných hrozieb aj v prípade, že je takéto vnímanie čiastočne „vykonštruované“. Takýto prístup ku problémom tak často spôsobuje a prehľbuje práve stigmatizáciu jednotlivcov či skupín, ktorá ich situáciu ešte zhoršuje a v konečnom dôsledku ich problémy prehľbuje. Oba koncepty ale bolo nutné prispôbiť skúmanému problému a cieľu práce, čo v prípade sekuritizácie znamenalo pridanie „kritickej“ dimenzie, a pri stigmatizácii opísanie špecifik stigmatizácie drog a drogových užívateľov. Polo-štruktúrované rozhovory boli zvolené aj napriek menšej porovnateľnosti odpovedí ako pri tých štruktúrovaných či pri dotazníkoch, pretože sú dynamickejšie a dokážu lepšie zachytiť možné príbehy respondentov.

Napriek tomu, že drogová otázka je na Slovensku (a samozrejme aj vo svete) stále aktuálnou, ako bolo spomenuté vyššie, odborných publikácií venujúcich sa tejto téme snažiacich sa o komplexné vysvetlenie prístupu ku drogám a k ich novej zmene k lepšiemu je kriticky pramálo. V slovenskom kontexte sa napríklad žiadna nevenuje konkrétne sekuritizácii drog. O to dôležitejšími sú ale výnimky a publikácie autorov ako napríklad Robert Klobucký (2012; 2017; 2019), Radoslav Fedačko (2007), Jozef Čentíš (2017; 2007) či Open Society Foundation (2010). Ak ale prejdeme na opačný koniec ku všeobecnejšiemu zameraniu, akým je napríklad koncept sekuritizácie ako taký, literatúry je pochopiteľne oveľa viac – práve konceptu sekuritizácie sa venuje prvá časť teoretického rámca práce. Základný kameň tvoria diela autorov Kodanskej školy: Buzana (Buzan 1983; Buzan et al. 1990), Wævera (Buzan et al. 1990; Wæver 2011) a de Wilde aj s ich spoločným dielom *Bezpečnosť: Nový rámec pre analýzu* (Buzan et al. 1998). Počas rokov ale veľa autorov rozpracovalo sekuritizáciu ďalej a vytvorilo vlastné špecifické prístupy k tomuto konceptu. Za zmienku stoja napríklad publikácie od autorov ako Balzacq (Balzacq 2011) či Bigo (Bigo a Tsoukala 2008; Bigo 2002; Bigo a McCluskey 2018), či práce snažiace sa napraviť nedostatky teórie sekuritizácie od autoriek a autorov ako Aradau (Aradau 2004; 2018), Floyd (Floyd 2011), Huysmans (Huysmans 1998b; 1998a; 1998c), McDonald (McDonald 2008) či Côté (Côté 2016). Práve pomocou takýchto textov je umožnené koncept sekuritizácie rozšíriť o „kritickú“ dimenziu. Sekuritizácii to tak umožní pokúsiť sa aj o emancipáciu skupín považovaných za nebezpečné, a to pomocou poskytnutia „hlasu“, čiže možnosti ukázať, že ich hrozba nie je opodstatnenou. Práca následne prechádza ku druhej časti teoretického rámca, a to ku stigmatizácii všeobecne, s následným

zameraním na užívateľov drog. Povinnosťou je spomenúť Goffmanovo dielo o stigme (Goffman 1963), pričom tento koncept ďalej rozpracúvajú Link a Phelan (Link a Phelan 2001), Nussbaum (Nussbaum 2005), Jones et al. (Jones et al. 1984), Crocker et al. (Crocker et al. 1998) či Stafford a Scott (Stafford a Scott 1986). Stigme spojenej s užívaním drog sa venuje napríklad Room (Room 2005; Room et al. 1996), Lloyd (Lloyd 2013) či Palamar (Palamar et al. 2013; Palamar 2013). Ďalšia kapitola je venovaná vývoju medzinárodnej sekuritizácie a stigmatizácie drog a užívateľov drog, pričom za týmto medzinárodným vývojom nazerania na drogy a ich užívateľov ako na niečo odsúdeniahodné nájdeme iniciatívu primárne „západných“ krajín pod taktovkou Spojených Štátov. Vo všeobecnosti sa rozširovaniu takéhoto pohľadu a histórii prohibície venuje Nadelmann (Nadelmann 1990), Herschinger (Herschinger 2011) či Musto (Musto 1999), zatiaľ čo Lines (Lines 2010) či Gearty (Gearty 2007) venujú pozornosť medzinárodným zmluvám. V súvislosti so sekuritizáciou či stigmatizáciou je medzinárodný prístup ku drogovej otázke analyzovaný len veľmi zriedka, pričom výnimku tvorí napríklad Crick (Crick 2012). Kapitola opisuje aj súbežný vývoj nazerania na drogovú problematiku vo vtedajšom Československu, ktorú skvelo opisuje vo svojom diele Kolář (Kolář 2018). Ďalej nasleduje kapitola o vývoji drogovej situácie a prístupu ku drogám na slovenskom území po roku 1989, ktorej hlavné zdroje informácií tvoja publikácie autorov spomenutých v začiatku tohto prehľadu a zhrnutia práce, pričom ich dopĺňajú prieskumy vykonané z iniciatívy domácej či európskej, novinové články približujúce najnovší vývoj situácie, a legislatívne úpravy ktoré zdôrazňujú prístup preferujúci represiu. V pravdepodobne najdôležitejšej kapitole nájdeme analyzované výsledky rozhovorov s desiatimi užívateľmi drog, ktoré ukážu ako situáciu vnímajú, a umožnia ukázať že súčasný postoj nie je úplne opodstatneným. V závere prichádza zhrnutie zistení doplnené o možné kroky, ktorými je možné zlepšiť súčasnú situáciu. Medzi možné slabiny práce patrí málo zdrojov zaoberajúcich sa touto problematikou v slovenskom prostredí, ale aj obmedzený počet respondentiek a respondentov, ktorí navyše špecifickým online „náborovým“ procesom nemusia odrážať charakteristiky užívateľiek a užívateľov všeobecne.

Teoretický rámec

V nasledujúcich riadkoch sú priblížené dva teoretické koncepty, sekuritizácia a stigmatizácia, ktoré slúžia ako teoretický základ práce. V prvom rade je rozpracovaný koncept sekuritizácie, a to najprv vo svojom „originálnom“ podaní Kodanskej školy, ktorý ale trpí viacerými nedostatkami. Tie sa snaží práca vyplniť pomocou skombinovania sekuritizácie a kritických prístupov, čo umožňuje sekuritizácii nabrat' emancipačný potenciál. Nasleduje vysvetlenie konceptu stigmatizácie, ktoré sa zo všeobecného zužuje ku stigmatizácii užívateľov ilegálnych drog. Kapitulu završuje sekcia o medzinárodnej sekuritizácii a stigmatizácii drog a užívateľov drog, ktorá opisuje postupný vývoj nazerania na drogovú problematiku až do bodu, v ktorom môžeme hovoriť o globálnom režime prohibície drog.

1. Sekuritizácia v podaní Kodanskej školy

Ako bolo spomenuté v úvode, hlavnú časť teoretického rámca práce tvorí koncept sekuritizácie (sekuritizácia samozrejme v ponímaní politologickom, a nie ekonomickom), za ktorým stoja členovia takzvanej Kodanskej školy, vzniknovej z Conflict and Peace Research Institute (COPRI). Samotný pojem *sekuritizácia* použil prvýkrát v spojení s vytváraním bezpečnostných hrozieb Ole Wæver v roku 1995 (Wæver 1998). Medzi členov Kodanskej školy patria okrem Wævera aj Barry Buzan, Jaap de Wilde (Emmers 2013), ale aj menej známi autori ako Kelstrup, Tromer či Lemaitre (Buzan et al. 1990). Ich hlavným príspevkom do debát o koncepte bezpečnosti je samozrejme kniha *Bezpečnosť: Nový rámec pre analýzu* – tomuto dielu ale predchádza kniha Barryho Buzana: *People, States and Fear: National Security Problem in International Relations* z roku 1983. Už v tomto diele, ktoré vyšlo celých pätnásť rokov vopred, sa snaží Buzan argumentovať, že koncept bezpečnosti je z teoretického hľadiska príliš málo rozvinutý, pričom v dvadsiatom storočí sa mu venovali len autori ako John Herz (a jeho *security dilemma* – bezpečnostná dilema), Robert Jervis či Hedley Bull. Okrem toho Buzan tvrdí, že koncept bezpečnosti bol doteraz zameraný príliš úzko – je príliš často spájaný s vojenskou oblasťou – pričom jeho cieľom je ho rozšíriť o nové oblasti, ktoré sa bežne s bezpečnosťou nespájajú, akými sú napríklad regionálna bezpečnosť, či sektory nepatriace ku vojenskej bezpečnosti. Aj napriek tomu, že jeho analýza vykazuje prvky neorealizmu (tým, že prijíma napríklad anarchiu v medzinárodných vzťahoch a za hlavný referenčný objekt bezpečnosti považuje štát), v tomto diele stále prevažuje konštruktivizmus (Buzan 1983). Jeho širšie ponímanie bezpečnosti je založené na delení bezpečnosti okrem spomenutých sektorov aj na tri

úrovne, ktorými sú jednotlivci, štáty a medzinárodné systémy. S novými sektormi (politický, ekonomický, sociálny a environmentálny) vyvstávajú pre Buzana aj nové typy hrozieb, pričom hrozby ekonomické, sociálne a environmentálne sú pomerne ťažko definovateľné, a vzájomná závislosť sektorov (napr. vojenská bezpečnosť je veľmi silno prepojená s ekonomickou bezpečnosťou) možnú analýzu ešte viac komplikuje (Buzan 1983).

Na týchto základoch v postavili Buzan, Wæver a de Wilde práve *Bezpečnosť: Nový rámec pre analýzu*, ktorá už od svojho vydania v roku 1998 slúži ako základ pre štúdiá bezpečnosti pomocou konceptu sekuritizácie (Buzan et al. 1998). Účelom tejto knihy je podľa autorov poskytnutie plnohodnotného nového rámca pre bezpečnostné štúdiá – zároveň priznávajú, že ich prístup je založený aj na práci iných autorov a aktérov, ktorí za uplynulé roky pochybovali o hlavnej role armády a štátu v konceptualizácii bezpečnosti. Pochybnosti vyjadrili hlavne akademickí zástupcovia *peace research* (mierových štúdií), feminizmu či medzinárodnej politickej ekonómie, ktorí sa rovnako snažili rozšíriť bezpečnostnú agendu aj o otázky a referenčné objekty z environmentálnych, ekonomických a spoločenských sektorov (Buzan et al. 1998). Tieto debaty o „úzkom“ či „širšom“ poňatí bezpečnosti vzišli z nespokojnosti spôsobenej intenzívnym zužovaním oboru bezpečnostných štúdií kvôli posadnutosti armádou a jadrovými zbraňami počas studenej vojny, pričom konverzácie stimuloval aj väčší dôraz na ekonomické a environmentálne agendy v medzinárodných vzťahoch (sedemdesiate a osemdesiate roky), nasledovaný otázkami identity a medzinárodného organizovaného zločinu v deväťdesiatych rokoch (Buzan et al. 1998). Vďaka týmto posunom v pohľade na bezpečnosť sa tak rozdelili prístupy k bezpečnostným štúdiám na takzvaných nových „rozširovateľov“ a starých tradicionalistov, pre ktorých sú jadrom bezpečnosti stále armáda a štát. Všetci traja autori sa považujú za rozširovateľov, pričom Buzan vyslovil pochybnosti o perspektívach koherentnej konceptualizácii bezpečnosti v ekonomických a environmentálnych sektoroch, zatiaľ čo de Wilde je rozširovateľom s liberálno-pluralistickým pozadím, a Wæver sám seba označuje ako postmoderného realistu (Buzan et al. 1998).

Jedným z kľúčových argumentov proti rozširovaniu konceptu bezpečnosti bolo, že takýto postup vkladá do konceptu príliš veľké množstvo oblastí a ohrozuje tak intelektuálnu koherenciu bezpečnosti, pretože tá tak stráca svoj základný význam (Emmers 2013). Podľa autorov je rovnako možné, že tento argument skrýval aj nevyslovenú politickú obavu z umožnenia nevojenským otázkam dosiahnuť bezpečnostného statusu, čo by malo nechcené vplyvy na sieť spoločenských a medzinárodných vzťahov (Buzan et al. 1998). Jedným z tradicionalistov je aj Stephen Walt, ktorý hovorí, že excesívne rozširovanie bezpečnostných

štúdií o problémy ako znečistenie, týranie detí či ekonomická recesia sťažuje hľadanie riešení v týchto oblastiach (Buzan et al. 1998). Postoj tradicionalistov ale oslaboval kontext ukončovania Studenej Vojny a postupne sa znižujúceho rizika konfrontácie medzi dvoma veľmocami, spojeného s čím ďalej väčšou dôležitosťou neštátnych aktérov, ktorá pre zmenu ohrozovala centralitu štátu vo všetkých bezpečnostných otázkach. Niektorí tradicionalisti tak vyslovili ochotu o rozšírenie konceptu, ale len natoľko, aby sa stále hovorilo o hrozbe použitia sily medzi politickými aktérmi (Buzan et al. 1998). Okrem toho je dôležité uvedomiť si, že agenda rozširovateľov často nechceme premieňa bezpečnosť do univerzálne chcenej či dobrej veci, no opak je pravdou. Aj preto autori upozorňujú, že cieľom, za ktorým sa má smerovať je nie stav sekuritizácie, ale desekuritizácie, ktorá veci vracia späť do klasických politických procesov (Buzan et al. 1998).

S nadväznosťou na Buzanovo dielo z roku 1983 sa aj v tejto publikácii na bezpečnosť nahliada aj pomocou sektorov, pretože umožňujú zmenšiť počet premenných, a vďaka tomu uľahčujú analýzu. Jedným z možných prístupov k sektorom je vidieť ich ako špecifické typy interakcií. Armádny sektor je o vzťahoch donucovania pomocou sily, politický sektor je o vzťahoch situovaných okolo authority, vládnutia a uznania, ekonomický sektor je o obchodných vzťahoch, sociálny sektor je o vzťahoch kolektívnej identity, a environmentálny sektor je o vzťahoch medzi ľudskou aktivitou a biosférou (Buzan et al. 1998).

Autori priznávajú, že je potrebné vytvoriť konceptualizáciu bezpečnosti, ktorá znamená omnoho viac ako len označenie niečoho ako „hrozba“ či „problém“, či už je to v oblasti vojenskej alebo nevojenskej. Je tak potrebné vytýčiť si striktné určené kritériá, vďaka ktorým sa tieto problémy odlišia od tých čisto politických. Odpoveď k tomu, čo skutočne predstavuje bezpečnostný problém poskytuje tradičné vojensko-politické chápanie bezpečnosti, ktoré ju spája s prežitím. Takýto problém predstavuje pre referenčný objekt (v tradičnom ponímaní štát) existenciálnu hrozbu, ktorá tak oprávňuje použitie mimoriadnych opatrení na zastavenie ohrozujúceho vývoja (Buzan et al. 1998). Význam pojmov ako existenčná hrozba, mimoriadne opatrenia či referenčný objekt sa naprieč sektormi a úrovňami analýzy ale nevyznačuje univerzalitou. Zatiaľ čo vo vojenskom a politickom sektore je často referenčným objektom štát (so vzostupom medzinárodných organizácií a neštátnych aktérov sa ale možnosti rozširujú aj v tomto ohľade), s existenčnými hrozbami situovanými okolo územia, suverenity či ideológie, v nasledujúcich troch sektoroch je oveľa ťažšie určiť, čo sa skrýva za týmito kľúčovými pojmami. V ekonomickom sektore je napríklad veľmi ťažké snažiť sa vykresliť prežitie firmy ako nevyhnutnú podmienku pre udržanie stavu bezpečia. Ekonomiky štátov majú samozrejme

väčší dôvod snažiť sa predísť celkovému ekonomickému kolapsu, ale akútne hrozby pre tento sektor sú často spojené s hrozbami prúdiacimi z iných sektorov (napríklad štát vo vojnovom stave). Pre spoločenský sektor sú často referenčným objektom veľké kolektívne identity, ktoré ale vedia fungovať od štátu nezávisle, ako národy či náboženstvá. Kvôli špecifickému typu referenčného objektu v spoločenskom sektore je ale veľmi ťažké rozlíšiť existenčné hrozby a tie, ktoré o niečo menej ohrozujú konkrétnu identitu či spoločenstvo. O sekuritizácii novo prichádzajúcich identít tak vo výsledku rozhoduje otvorenosť či uzavretosť myslenia pôvodných členov kolektívnej identity, zároveň s postupom, ako si svoju identitu tradične konštituujú (Buzan et al. 1998). V environmentálnom sektore je rozsah možných referenčných objektov rovnako veľký – od konkrétnych vecí, akými sú prežitie jednotlivých druhov či habitatov, až k oveľa širším problémom ako udržanie planetárnej klímy. Pri mikro a makro environmentálnom pohľade sa jasne ukazujú problémy, ktoré je možné sekuritizovať, zatiaľ čo v strede spektra je oveľa náročnejšie zaoberať sa otázkami ako existenciálnymi hrozbami (Buzan et al. 1998).

Bezpečnosť je teda pohybom, ktorý umožňuje prekročiť stanovené pravidlá hry vďaka tomu, že stavia isté problémy nad klasickú politiku a jej procesy. Sekuritizáciu je teda možné vnímať ako extrémnejší proces politizácie. Prakticky všetky problémy môžeme začleniť do istého spektra od problémov nepolitizovaných, cez politizované až ku sekuritizovaným, pričom sa ale v priebehu času môžu problémy v rámci tohto spektra pohybovať, ako sa stalo napríklad s otázkami týkajúcimi sa životného prostredia. Pri nepolitizovaných problémoch sa štát do ich riešenia nijako nezapája, a navyše ani nie sú predmetom verejných diskusií. Politizované problémy si vyžadujú štátnu pozornosť, rozhodnutie vlády či prerozdelenie zdrojov. Pri sekuritizovanom probléme je naň nahliadané ako na existenčnú hrozbu, ktorá dovoľuje použitie mimoriadnych opatrení a oprávňuje obchádzanie mantinelov tradičných politických procedúr. Ak by sa k takémuto problému nepristúpilo s použitím podobných prostriedkov, referenčný objekt poškodí či zničí natolko, že sa stane neriešiteľným. A hoci je v istom zmysle sekuritizácia intenzifikáciou politizácie, je možné o nej hovoriť aj ako o opaku politizácie. Zatiaľ čo politizácia prezentuje problém ako otvorený a umožňuje viacerým stranám vyjadriť sa k jeho riešeniu, sekuritizácia zdôrazňuje urgenciu problému, ktorá znamená, že jeho riešenie sa ma vyhnúť klasickému politickému vyjednávaniu. Bezpečnosť sa tak stáva samo-referenčnou praxou, pretože takouto praxou sa stane problém práve bezpečnostným, pričom nemusí existovať skutočná existenčná hrozba – stačí, že daný problém je takto prezentovaný (Buzan et al. 1998).

Prezentovanie istého problému pomocou existenčného, teda sekuritizačného diskurzu ale samozrejme nestačí na vytvorenie sekuritizácie, ide len o akýsi *sekuritizačný ťah* (securitizing move). Jedinečnou charakteristikou takýchto *rečových aktov* je špecifická rétorická štruktúra, ktorá zdôrazňuje potrebu prežitia referenčného objektu a urgenciu, pričom samotné vyslovenie (utterance) podobných tvrdení a vyslovenie slov je už považované za čin – ako pri stávkovaní či sľuboch. Sekuritizácia sa stáva úspešnou, len ak a keď s ňou súhlasí aj publikum. Autori nevyžadujú úplné prijatie mimoriadneho opatrenia, ale stačí, že je existenčná hrozba komunikovaná a získa dostatočnú odozvu na vytvorenie platformy, pomocou ktorej je možné legitimizovať mimoriadne opatrenia či iné kroky, ktoré by boli odmietnuté v prípade, že diskurz sa neodvolá ku existenčným hrozbám a nevyhnutnosti. V prípade, že neexistujú znaky podobného prijatia publikom, môžeme hovoriť len o *securitizing move* a nie o pravej sekuritizácii problému. Ak ale publikum tento diskurz prijme a hrozba je trvalá alebo opakujúca sa, sekuritizácia sa môže stať inštitucionalizovanou, čo znamená, že pri ďalšom objavení sa tejto hrozby nie je potrebné znovu dramatizáciou sekuritizovať, pretože sa implicitne predpokladá, že pri hovorení o tomto probléme sa automaticky nachádzame v priestore urgentnosti. Práve vďaka takejto diskurzívne a sociálne konštruovanej verzii bezpečnosti je možné považovať sekuritizáciu za intersubjektívnu, pretože nie je niečím, o čom rozhodujú jednotlivci sami o sebe – bezpečnosť tak nie je situovaná s objektmi ani so subjektmi, ale *medzi* subjektmi (Buzan et al. 1998).

Napriek tomu ale nie sú vzťahy medzi subjektmi rovnocenné, pričom šanca úspešnej sekuritizácie závisí silno od toho, v akej pozícii sa sekuritizačný aktér nachádza. Aktéri, ktorí sú vo všeobecnosti akceptovanými hlasmi bezpečnosti tak majú oveľa väčšiu moc. Tá ale nie je absolútna a nedáva im garanciu, že publikum automaticky akceptuje navrhované kroky. Vo výsledku je tak pre hocikoho možné vysloviť alternatívne názory k bezpečnostným otázkam, hoci majú oveľa horšiu východziu pozíciu. K vyššej šanci na úspech sekuritizačného rečového aktu prispievajú okrem postavenia aktéra aj takzvané *umožňujúce podmienky* (facilitating conditions), ktoré sa delia na vnútorné (lingvisticko-gramatické) a vonkajšie (kontextuálne a sociálne). Vnútorné podmienky hovoria o nutnosti dodržania konvenčných procedúr rečových aktov, zatiaľ čo vonkajšie podmienky hovoria o vhodných okolnostiach a osobnostiach pre navrhovanie konkrétnych procedúr. S vonkajšími podmienkami sa neoddeliteľne spája aj sociálny kapitál sekuritizačného aktéra, ktorý musí hovoriť z pozície authority, tá ale nie je nutne autoritou oficiálnou. Dôležitý je aj charakter toho, čo je prezentované ako hrozba, pričom pri objektoch, ktoré sú považované za ohrozujúce aj vo všeobecnosti, je

vyššia šanca na úspešnú sekuritizáciu (Buzan et al. 1998). Okrem spomenutých aspektov vplyvajúcich na úspešnosť sekuritizácie je nutné spomenúť *funkcionálnych aktérov*, ktorí hoci nepatria ani ku referenčnému objektu či sekuritizačnému aktérovi, stále ale majú veľký vplyv na rozhodnutia v bezpečnostných otázkach (takýmto aktérom je napríklad cirkev v krajinách s mnohými silno veriacimi).

Jednotlivci, ktorí analyzujú sekuritizáciu sa ale musia zdržať čisto pri interpretácii úspešnosti sekuritizačných aktérov, a nemali by sa snažiť o ich nahrádzanie pri svojej analýze. Samozrejme analýza sekuritizácie istého problému neznamená súhlas s týmto procesom, ale umožňuje posudzovať, či je pri riešení konkrétneho problému správne pristúpiť ku sekuritizácii, alebo či je možné naopak riešiť ho pomocou klasických politických procedúr (Buzan et al. 1998).

1.1 Kritika Kodanskej školy a cesta ku kriticky orientovanej (de)sekuritizácii

Aj napriek tomu, že sekuritizácia v podaní Kodanskej školy umožnila sa na mnohé otázky bezpečnosti (imigrácia, zdravie, menšinové práva) (McDonald 2008) pozrieť s novým uhlom pohľadu a rozšírila sektory, v rámci ktorých môžeme o bezpečnosti hovoriť (Huysmans 1998b), mnohí autori trvajú na tom, že stále trpí mnohými nedostatkami, a je nutné ju doplniť či upraviť (McDonald 2008; Aradau 2004; Floyd 2011; Côté 2016; Huysmans 1998a; 1998c; Jackson 2006). Jednou z výčítiek je chýbajúca normatívna dimenzia v teórii sekuritizácie, čo nám podľa Rity Floyd (Floyd 2011) pri analýze neumožňuje určiť, či bolo morálne správne istú otázku sekuritizovať. Ako riešenie tohto problému navrhuje použitie troch kritérií, ktorými sú *objektívne existenčné hrozby, legitímne referenčné objekty a vhodnosť reakcie*. V nadväznosti na to tvrdí, že k súdeniu vhodnosti/nevhodnosti použitia normálnych alebo výnimočných politických procedúr je nutné pristupovať od prípadu k prípadu. Vo výsledku tak pomocou použitia konsekvencialistickej etiky dochádza k záveru, že výsledky bezpečnosti nevyhnutne slúžia záujmom len istých skupín obyvateľstva. A hoci nie je správne nekriticky akceptovať záujmy väčšiny, zaistenie bezpečnosti pre mnohých a nie pre zopár je vo všeobecnosti indikátorom správnej sekuritizácie (Floyd 2011). S týmto prístupom a závermi ale nesúhlasí práca Claudie Aradau (Aradau 2004), ktorá vidí bezpečnosť v negatívnom zmysle, pretože vytvára kategórie my verzus oni, a teda stále aj porazených. Okrem toho autorom Kodanskej školy vytýka veľmi slabé rozpracovanie konceptu desekuritizácie, ktorú Huysmans charakterizuje aj ako „*unmaking*“ sekuritizácie (Huysmans 1998a, s. 570). Tým, že

sekuritizácia vyžaduje výnimočné procedúry, ktoré si oproti tým klasickým (liberálno-demokratickým) vyžadujú urgenciu a rýchlosť, prepisuje bezpečnostné otázky do logiky urgencie a výnimočnosti (Aradau 2004), z ktorých plynie ďalšia kritika. Takýto prístup spojený s akútnou rozhodnosťou tak preberá niektoré charakteristiky Schmittovho chápania politického usporiadania, menovite „politiku nepriateľstva, rozhodnutia a pohotovosti“ (Williams 2003, s. 515), a zároveň umožňuje vládam pretvárať sociálne vzťahy pomocou využitia strachu z Hobbesovho prirodzeného stavu (Huysmans 1998a). Politika výnimočnosti, ktorú si vyžaduje sekuritizácia sa tak stáva nebezpečnou cestou, ktorou sa demokracia môže vydať. O to viac, keď sa tieto bezpečnostné praktiky stanú takými rutinnými, že nikto nepochybuje o ich legitimitu (Bigo a Tsoukala 2008).

Napriek tomu, že Kodanská škola vníma sekuritizáciu ako v istom zmysle kritický projekt, ktorý umožňuje posunutie chápania bezpečnosti z tradične štátno-centrického a vojenského konceptu na širší a konštruktivistický, je možné sekuritizácii vytýkať práve nedostatočnú kritickosť, pretože nedostatočne reaguje na politické implikácie svojho konceptu (Aradau 2004). Tento nedostatok sa ukazuje vo veľmi a-teoretickom prístupe ku konceptu desekuritizácie, ku ktorej sa aj napriek tomu, že ju Wæver opisuje ako nutný doplnok či výzvu pre sekuritizáciu (Wæver 1998), pristupuje ako ku *nadbytku* popri sekuritizácii (Aradau 2004). V diele *Bezpečnosť: nový rámec pre analýzu síce* autori implicitne naznačujú preferenciu k desekuritizácii (Buzan et al. 1998), Wæver ju ale neskôr prirovnal k stavu *asecurity*, čím desekuritizáciu ochudobnil o jej transformačný potenciál (Aradau 2004).

Na ceste k posilneniu desekuritizácie ako konceptu je v prvom rade dôležité odkryť konkrétne inštitúcie a byrokratické úrady, ktoré s pomocou využitia expertného poznania dokážu v sekuritizačných praktikách potlačiť alebo obísť klasické demokratické procedúry. Podľa Biga (2002) tí, ktorí hovoria o bezpečnosti, musia mať kapacitu na vnútenie definície hrozby a na vytvorenie postavy nepriateľa. Kodanská škola sa otázke expertného poznania nevenuje, a v jej ponímaní sa bezpečnostní profesionáli nedajú zaradiť k elitám, ktoré sa snažia presvedčiť publikum. Namiesto toho ich autorita plynie z využitia špeciálnych techník expertného poznania, kde za účelom sekuritizácie aktéri prinášajú a porovnávajú štatistiky, vývojové trendy či iné informácie ohľadom imigrácie, organizovaného zločinu či drogovej činnosti, ktoré opierajú o „nespochybniteľný“ vedecký základ (Aradau 2004). Práve pomocou tohto prístupu sa bezpečnostní profesionáli ocitajú v oveľa výhodnejšej pozícii oproti kritike „amatérov“ zo strany nevládných organizácií, aktivistov či cirkvi (Bigo 2002).

Spôsobom, ako tento stav prelomiť a vrátiť isté otázky späť do tých politizovaných, je pomocou emancipácie (Aradau 2004). Emancipácia je spájaná hlavne s teoretickými prístupmi Waleskej školy, a teda vo všeobecnosti s Critical Security Studies, a autormi ako Ken Booth (Booth 1991) či Richard Wyn Jones (1999). Napriek tomu, že je podľa Bootha (1997, s. 110) veľmi ťažké povedať ako emancipácia vyzerá, pretože jej vzhlád je silno naviazaný na konkrétne okolnosti, stále „...zahŕňa oslobodenie ľudí, jednotlivcov a skupín od sociálnych, fyzických, ekonomických, politických či iných obmedzení, ktoré im zabraňujú vykonávať to, čo by inak slobodne vybrali...bezpečnosť a emancipácia sú v podstate dve strany jednej mince“. Aj napriek tomu, že sa Kodanská škola snaží vymedziť voči prístupom s emancipačným cieľom (Buzan et al. 1998), Wyn Jones (2005) tvrdí, že Wæverov sekuritizačný prístup patrí k širšej definícii Critical Security Studies. Malé náznaky emancipačných tendencií môžeme vidieť aj v tvorbe Kodanskej školy, či už v poznámkach Wæverovho článku *Sekuritizácia a Desekuritizácia* (1998), alebo v *Bezpečnosť: nový rámec pre analýzu*, kde autori hovoria o manévrovaní v dynamikách bezpečnosti a o vyššie spomenutom vnímaní bezpečnosti, ako zlyhania schopnosti vyriešiť otázky v rámci bežnej politiky (Buzan et al. 1998).

Podľa Aradau (Aradau 2004) je ale emancipácia v podaní sekuritizácie aj po pripojení ku Critical Security Studies nedostačujúca. Logiku bezpečnosti obsahujúcu existenčnú hrozbu, prežitie a politický realizmus je možné donekonečna prevracať na sekuritizáciu iných referenčných objektov, a prirovnávanie emancipácie a bezpečnosti len vymieňa referenčný objekt/subjekt za iný, čo smeruje len k ďalšej sekuritizácii. Ako náprava tohto nedostatku je zvolená emancipácia v podaní Étienne Balibara (2002) a Jacquesa Rancièra (2021), ktorá je založená na univerzalizme, pomalých procedúrach, načúvaní a vernosti k demokratickým procedúram. V praktickom prevedení nie je podľa Balibara (2002) možné emancipovať pomocou externého rozhodnutia. Je to možné len pomocou vzájomného uznania, čiže recipročne. Občania majú právo vyžadovať emancipáciu (pre seba, ale aj pre iných) v hociktorom momente, pretože na to byť občanom (súčasťou spoločnosti) stačí byť jednoducho človekom. Tí, ktorí sú považovaní v spoločnosti ako nebezpeční musia prehovoriť, a pretvoriť vzťahy spojené s bezpečnosťou, ktoré vytvorili inštitúcie, pričom idea emancipácie „si derie cestu cez mnohé zážitky jednotlivcov“ (Rancière 2021, s. 52). Emancipácia tak umožní „útek“ zo sociálnej menšiny, ktorá je považovaná za stojacu mimo spoločnosti. V kontexte tejto práce neznamená emancipácia legalizovanie a normalizovanie užívania drog, ale umožnenie užívateľom vyjsť z ich minoritného postavenia, pomocou dokázania že skutočne sú súčasťou spoločnosti; že skutočne komunikujú so všetkými v tomto spoločnom priestore; že nie sú

násilnými, nehygienickými a menejcennými „feťákmi“, ale plnohodnotnými ľuďmi schopnými rozumnej argumentácie a oponovania rozumu rozumom (Ranci re 2021). Komplikáciou je ale vytvorenie komunikačných kanálov, pretože bez tohto prvého kroku nebudú vypočuté hlasy sekuritizovaných skupín, pričom občas je nutné otvoriť tieto kanály silou. Na sekuritizované skupiny sa často nahliada ako na nebezpečných *others* (iných), a teda sa často nepovažujú za legitímnych diskusných partnerov. Preto je potrebné najprv začať s procesom, ktorý im dovolí odtrhnúť sa od pripísaných identít a dovolí im sa zaradiť do univerzálnej spoločnosti (Aradau 2004). V praxi to znamená, že nebudeme na užívateľov drog nahliadať ako na kriminálne „smažky“ či „feťákov“, ale ako na rovnocenných občanov štátu.

2. Stigmatizácia (užívateľov drog)

Stigma, výsledok stigmatizácie ako procesu, je veľmi komplexným fenoménom charakterizovaným rôznymi spôsobmi, čo vyústilo vo veľkú pestrosť definícií a konceptualizácií. Túto variáciu spôsobilo aj množstvo kontextov, na ktoré bola stigma aplikovaná, ako aj multidisciplinarita výskumov (z oborov ako psychológia, sociológia, politológia), ktoré sa pokúšajú stigmou študovať zo svojho uhla pohľadu a aplikujú tak špecifické teoretické rámce. Príliš veľká variácia ale samozrejme môže predstavovať prekážku pre efektívny výskum (Link a Phelan 2001).

O impulz, ktorý prudko rozšíril záujem o stigmou ako koncept sa zaslúžil Erving Goffman (1963) so svojou knihou *Stigma: Notes on Management of Spoiled Identity*. Dôkazom toho je aj prudký nárast článkov obsahujúcich slovo „stigma“ od roku vydania jeho kľúčovej knihy do roku 1999 (odborný časopis PsychInfo – zo 14 na 161, Medline – z 19 na 114) (Link a Phelan 2001). Goffmanova kniha mala veľký vplyv nielen na pochopenie charakteristík stigmaty, ale hlavne procesov, ktoré stigmou (stigmatizáciu) sprevádzajú. V tomto diele je stigma konceptualizovaná ako „atribút, ktorý diskredituje jednotlivca v očiach spoločnosti a vyúsťuje v znehodnotenie človeka, v jeho diskrimináciu a jeho označenie ako devianta“ (Goffman 1963, s. 3), či ako atribút ktorý redukuje jeho nositeľa „z celého a obyčajného človeka na poškvrneného a odpísaného“ (Goffman 1963, s. 3). Goffman rozdeľuje stigmatizovaných jednotlivcov na „diskreditovaných“ a „diskreditovateľných“, pričom v prvom prípade stigmatizovaný jednotlivec usudzuje, že o jeho stigme sa v konkrétnej situácii vie, zatiaľ čo pri druhom type je tomu naopak a stigmatizovaný jednotlivec usudzuje, že okolie si jeho stigmou nevšimlo a nevie o jeho stigme. Zároveň delí stigmaty ako také na tri rôzne kategórie. Prvými sú *fyzické deformity*, druhými sú *slabosti charakteru* (slabá vôľa, netradičné vášne, nečestnosť) – tieto sú často odvodené kvôli histórii mentálnej poruchy, uväznenia či závislosti – a ku tretím

sa radí *kmeňová stigma* zahrňujúca rasu, národ či náboženstvo, pričom túto stigmou dedíme (Goffman 1963). Vo výsledku tak veríme, že človek so stigmou „nie je úplne človekom“ (Goffman 1963, s. 5), konštruujeme si *stigma-teóriu* vysvetľujúcu jeho menejcennosť či nebezpečnosť, a označujeme ho slovami ako kripel, bastard či feťák.

Od tejto Goffmanovej knihy mnohí autori prebrali jeho definície, upravili ich či vytvorili svoje vlastné – opisujúce stigmou ako „charakteristika ľudí, ktorá je opačná ako norma sociálnej jednotky“ (Stafford a Scott 1986, s. 80), či že „stigmatizovaní jednotlivci vlastnia (alebo je predpokladané že vlastnia) atribút či charakteristiku predstavujúcu sociálnu identitu, ktorú špecifický sociálny kontext znehodnocuje“ (Crocker et al. 1998, s. 505), alebo autori považujúci stigmou za „značku“ (atribút), ktorá pripája človeka ku nežiadúcim charakteristikám (stereotypom) (Jones et al. 1984). Definícia, ktorá je v dnešnej literatúre veľmi široko používaná, pochádza od Linka a Phelana (2001, s. 367). V ich konceptualizácii ku stigme dochádza, keď konvergujú viaceré komponenty: „v prvom komponente, ľudia rozlišujú a označujú rozdielnosť. V druhom dominantné kultúrne názory pripájajú označených ľudí ku nežiadúcim charakteristikám. V treťom dochádza k umiestneniu označených ľudí do odlišných kategórií, za účelom akéhosi rozdelenia *oni* a *my*. Vo štvrtom zažívajú stigmatizovaní jedinci pokles statusu a diskrimináciu...stigmatizácia je úplne závislá od prístupu k ekonomickej, politickej a sociálnej moci, ktorá umožňuje identifikáciu rozdielnosti, konštrukciu stereotypov, oddelenie označených ľudí do odlišných kategórií a úplné vykonanie nesúhlasu, odmietnutia, vyradenia a diskriminácie.“

Ako je možné všimnúť si, ruku v ruku so stigmou ide často aj diskriminácia – hoci je jej význam často považovaný ako samozrejmý (Parker a Aggleton 2003), aj tento pojem je potrebné špecifikovať. V bežnej reči sa s diskrimináciou spája „nespravodlivé chovanie“, odbornejšie definície ale vyzdvihujú štrukturálne vzory moci, sociálnej nerovnosti, dominancie a útlaku (Marshall 2003). Osobitnou kategóriou významu diskriminácie je právne chápanie, ktoré v zjednodušenej podobe považuje za diskrimináciu chovanie, pri ktorom sa s človekom zaobchádza rozdielne len kvôli atribútu, ktorým oplýva (rasa, náboženstvo, pohlavie).

Podľa Corrigan a Kleinlein (2005) je zároveň možné deliť stigmou na *verejnú* (public stigma) a *svoj-stigmou* (self-stigma), pričom každá obsahuje stereotypy, predsudky a diskrimináciu. Tie sú ale v prípade verejnej stigmy mierené na skupinu ktorú považujeme za nebezpečnú či nekompetentnú (ľudia s mentálnym postihnutím, drogoví užívatelia), pričom svoj-stigma spôsobuje negatívny postoj k vlastnej osobe, ktorý má za následok malé sebavedomie či rezignáciu využiť príležitosti a celkovo znižuje kvalitu života stigmatizovaného. Je ale nutné

podotknúť, že ku svoj-stigme nedochádza u každého. Okrem toho Corrigan a Kleinlein (2005) veria, že individuálna úroveň analýzy stigmy odкрýva len neúplný obraz o stigme. Identifikujú tak okrem individuálnej úrovne ešte dva zdroje stigmatizácie, a to *inštitucionálne opatrenia* (založené na predsudkoch ľudí v pozíciách moci) a *sociálne štruktúry* (historicky zakorenené predsudky).

V literatúre je zároveň opísaných aj viacero druhov, ako sa môže stigma prejavovať – tie majú rôznorodý vplyv na ľudí, ktorí trpia stigmou. Stigmou je tak možné deliť aj na *cítenú* (felt) (nazývanú aj *vnímaná* – perceived) a *odohrávajúcu sa* (enacted) stigmou. Cítená odkazuje na skutočný či vymyslený strach z reakcií spoločnosti a potenciálnej diskriminácie ktoré plynú z istého atribútu, ktorý je nežiadúci (užívanie drog, nositeľ HIV, mentálne problémy) či z asociácie ku nežiadúcej skupine (Brown et al. 2001). Vo výsledku tak jednotlivec, ktorému hrozí drogová závislosť, či ktorý už závislý je, popiera túto skutočnosť pred samým sebou, odmieta vyhľadať pomoc či zdôveriť sa rodine alebo kamarátom, a to zo strachu z ich reakcií. Odohrávajúca sa stigma je ale presne opačným pojmom, ktorý odkazuje na prežitú skúsenosť s diskrimináciou – keď jednotlivec prezradí svoj status ako drogový závislý či človeka HIV pozitívneho, príde o miesto v práci, zdravotné možnosti alebo je ostrakizovaný okolím. Prvý druh tak môžeme vnímať ako akýsi ochranný mechanizmus, ktorý limituje možnosti výskytu stigmou toho druhého (Brown et al. 2001).

Ako sme si ukázali, už v Goffmanovej práci zaoberajúcej sa stigmou (1963, s. 4) bolo problematické užívanie alkoholu a iných drog jedným z možných diskreditujúcich atribútov, ktoré vyúsťujú do stigmatizácie. Aj napriek tomu, že isté formy užívania nielenže nie sú stigmatizované, ale považujú sa za vysoko dôležité (prípitok so šampanským) či „high-class“ (zdvorilostný alkohol pre cestujúcich prvou triedou), iné typy užívania psychoaktívnych substancií „zvyknú priťahovať takmer univerzálnu stigmatizáciu“ (Room 2005, s. 144). Ukazuje sa tak, že takéto substancie neoplývajú inherentnou kvalitou, ktorá ich odsudzuje ako zasluhujúce stigmou. O stigmatizovanom statuse tej či onej „drogy“ rozhodujú skôr okolnosti a spoločnosť, ktorá pomocou stigmatizačného procesu vytvára hranice oddeľujúce jej členov a nečlenov (Room 2005). Vytvorenie týchto hraníc tak zároveň umožňuje napevno pripútať užívanie drog k človeku, ktorého označujeme ako „smažku“ „feťáka“ či „závislého“. To môžeme postaviť do kontrastu so zdravotníckym diskurzom, v ktorom sa človek trpiaci problémom označuje ako „niekto kto má ____“ (chrípku, problémy so srdcom, zápal pľúc) (Link a Phelan 2001).

Dostávame sa tak do stavu, že napriek všeobecnej akceptovanosti závislosti (či už alkoholovej či drogovej) ako zdravotného problému je (zne)užívanie alkoholu či drog (za podmienok ktoré si zvolí každá spoločnosť) dôkladne moralizovanou a odsudzovanou činnosťou. „Alkoholizmus“ a „drogovú závislosť“ respondenti v medzinárodnom výskume WHO (Room et al. 1996) zaradili medzi charakteristiky s najväčšou úrovňou stigmy a sociálneho odsúdenia vo svojich spoločnostiach. V takmer všetkých krajinách (okrem troch) označili drogovú závislosť za väčšiu stigmou ako záznam v registri trestov za lúpež, či vo všetkých okrem jednej ako za nestaranie sa o deti. Podobné výsledky boli replikované aj v ďalších štúdiách, v ktorých respondenti stigmatizovali užívateľov najviac spomedzi ponúkaných charakteristík (ako napríklad mentálne poruchy, alkoholizmus), a často obviňovali práve užívateľov a závislých zo situácie, v akej sa ocitli (Lloyd 2013). Samozrejme, tieto poznámky nenaznačujú, že stigmatizácia iných charakteristík je prijateľnejšia či prijateľná vôbec. Takéto zistenia dokazujú, že posudzovanie, čo je stigmatizované a čo nie, závisí silno od aktuálneho nastavenia spoločnosti, pričom tieto postoje sa môžu časom meniť. Stigmatizované podoby užívania substancií nastavené spoločnosťou sa tak stávajú zdrojom vytvorenia *primárnej deviácie*, ktorá môže mať za následok marginalizáciu a vylúčenie za hranice spoločnosti. Takto marginalizovaní jedinci tak podľa klasického scenára vyhľadávajú ľudí rovnako vytláčaných a vytvárajú skupinu, ktorá svojich členov síce podporuje, ale zároveň prehľbuje ich marginalizáciu a odčlenenie od spoločnosti pomocou *sekundárnej deviácie* (Room 2005).

Čo sa týka zdrojov stigmatizácie užívania substancií, Room (2005) definuje tri hlavné: prvým sú intímne procesy sociálnej kontroly medzi rodinou a priateľmi. Tieto síce môžu efektívne kontrolovať správanie, často ale vyúsťujú do stavu, keď toho „majú všetci dost“ a vytlačia užívateľa mimo rodiny či sociálneho kruhu. Ďalším zdrojom sú rozhodnutia vládnych agentúr a sociálnych činiteľov, ktorí zvyknú zdôrazňovať tie najproblémovjšie chovania. To síce môže pôsobiť odradzujúco ale zároveň prehľbovať marginalizáciu, čo robí reintegráciu omnoho ťažšou. Tretím sú rozhodnutia v lokálnom či národnom meradle, ktoré pomocou zákonov a pravidiel marginalizujú a stigmatizujú užívateľov. Obzvlášť stigmatizujúcimi sú zákony, ktoré zakročujú proti drogám ostro, pretože všetkých nesprávajúcich sa konformne vytláčajú na okraj či mimo spoločnosti (Room 2005).

Room ale nie je jediným autorom, ktorý si povšimol dôležitú rolu, akú hrajú politické rozhodnutia (a v ich výsledku zákony) vo vzťahu so stigmou. Aj podľa Nussbaumovej (2005) môže zákon ochraňovať ľudí pred stigmou (pomocou opatrení, ktoré zakazujú diskrimináciu voči konkrétnym ľuďom, skupinám, správaniam či atribútom), či stigmou vytvárať pomocou

procesov kategorizácie istého chovania ako deviantného a ilegálneho. V oboch rolách je tak vyjadrená dôležitá funkcia zákonov artikulujúcich hodnoty a normy, ktoré daná spoločnosť podporuje, a ktoré naopak odsudzuje. Podobný postoj zaujíma aj Burris (2006, s. 529), ktorý vydeľuje tri oblasti, kde zákon ovplyvňuje stigmatu v spoločnosti. „Zákon môže slúžiť na prevenciu či nápravu odohrávajúcej sa stigmaty prejavujúcej sa ako násilie, diskriminácia či iná ujma; môže slúžiť ako médium, cez ktoré je stigma vytvorená, odohrávajúca sa či spochybnená; a môže hrať úlohu vo vytváraní odolnosti jednotlivca voči stigmaty.“ Burris ďalej rozpracováva tieto kategórie a opisuje ich podrobnejšie. V prvej oblasti môže zákon „otupiť“ dôsledky, ktoré stigma spôsobuje, a umožniť rekompensáciu v prípade, že stigma jednotlivcovi poškodila. Vo vzťahu k možnostiam zákona šíriť a zosilňovať stigmatu, Burris uvádza príklad vylúčenia možnosti ľudí s HIV slúžiť v armádach. Pre realizáciu tretej oblasti tvoriacej odolnosť voči stigmaty je potrebné uvažovať o tom, či (a ako) zákony ovplyvňujú každodenné zažívanie stigmaty na úrovni jednotlivca, a teda či im zákon umožňuje voči tejto ich „skazenej identite“ odolávať. Práve budovanie odolnosti voči stigmaty je oblasťou, ktorá sa má podľa Burrisa stať viac prominentnou v debatách o stigmaty a zákonoch (Burris 2006).

Aj napriek mnohým možným negatívam stigmatizácie sa vyvinuli dve odlišné literatúry nahliadajúce na stigmatu (Room 2005), a v akademických kruhoch sa vedie debata o tom, či je možné použiť ju ako nástroj verejného zdravia, a teda či je v niektorých kontextoch eticky ospravedlniteľná (Bayer 2008). Autori argumentujúci v prospech tohto tvrdenia postulujú, že stigmatizácia drog (či už to je alkohol, tabak alebo akékoľvek substancie) môže poslúžiť ako dobrý nástroj zlepšujúci verejné zdravie tým, že odradí ľudí od užívania. Aj títo autori ale priznávajú, že takýto prístup nezasiahne všetkých jednotlivcov či skupiny rovnakou intenzitou, a že môže mať pri už aj tak stigmatizovaných a marginalizovaných skupinách opačný výsledok (Bayer a Fairchild 2015). Druhá skupina autorov sa ostro vyhradzuje voči takýmto taktikám, mimo iné kvôli dlhodobým dôsledkom stigmatizácie na poskytovanie a prístup k zdravotnej starostlivosti, a etickému treniu medzi snahou zlepšiť stav občanov a zároveň ich stigmatizáciou (Williamson et al. 2015). Výskumy venujúce sa vplyvu stigmaty na zníženie šance užívania, aký napríklad uskutočnili Palamar et al. (2013) navyše ukazujú, že stigmatizácia užívania drog znižuje šance užívania len u ľudí, ktorí túto činnosť stigmatizujú (a nie u tých, ktorí už oplývajú stigmatou).

3. Medzinárodná sekuritizácia a stigmatizácia drog/užívateľov drog

V tejto podkapitole bude predstavený proces postupnej sekuritizácie a stigmatizácie drog na medzinárodnom poli v priebehu dvadsiateho storočia (prevažne druhej polovice), ktorý predstavoval zmenu oproti pôvodnému ponímaniu drog. Tento proces bude zároveň kontrastovaný s vývojom v socialistickom Československu, ktorý má mnohé špecifiká spojené s vtedajším politickým usporiadaním a ukáže, že užívanie drog a návykových látok neprišlo na Slovensko až s pádom železnej opony a liberalizáciou.

Hoci sú dnes drogy predstavované ako „existenčná hrozba pre medzinárodný mier a bezpečnosť“ (Herschinger 2011, s. 60), a v dnešnom svete je nám s veľkou istotou podaná interpretácia o čom drogový problém je, ako je o ňom potrebné premýšľať a ako je ho potrebné poraziť, takáto konštrukcia drog ako problému ale nebola stále prevažujúcou a nevyvinula sa prirodzene (drogy neboli problémom, ale stali sa ním) (Herschinger 2011), ako si ukážeme v nasledujúcich riadkoch. Historicky je dnešné prijatie prohibície drog pomerne nové. To, ako sa v dnešnom svete nahliada na drogy bolo, a stále je predmetom diskusií, a ich vnímanie ako niečoho ilegálneho a deviantného sa objavilo až v posledných desaťročiach (Herschinger 2011). Aj samotný pojem „droga“, v podobe v akej ho používame najčastejšie (spojenie s narkotikami, psychedelikami a inými psychiku ovplyvňujúcimi látkami mimo alkoholu) žiadnu oficiálnu definíciu nemá. Používame ho úplne intuitívne, ako niečo, okolo čoho sa dejú nekalé a ilegálne činy, čo je spoločnosťou brané ako hrozba a je silno odsudzované (Kolář 2018).

Celosvetová prohibícia drog, ktorá začala v rannom dvadsiatom storočí, sa stala štruktúrovanou vďaka sérii troch medzinárodných drogových dohovorov pod taktovkou Organizácie spojených národov (z rokov 1961, 1971 a 1988). Drvivá väčšina štátov pristúpením k týmto zmluvám akceptovala obmedzenia týkajúce sa produkcie, predaja, prechovávaní či požívania drog (Herschinger 2011). Slovensko je aktuálne signatárom všetkých troch, počas socializmu ale pristúpilo len ku prvej (Kolář 2018). Takáto univerzalizácia chápania drog a neskôr aj zákonov a trestov sa dá nazvať „globálnym režimom prohibície drog“ (Herschinger 2011; Nadelmann 1990).

Koncom devätnásteho storočia začala stúpať úroveň morálnej paniky ohľadom užívania drog vnútri USA, čo spôsobilo vytvorenie špecifického (negatívneho) pohľadu na ópium a obchodu s ním. Zatiaľ čo v predchádzajúcom období boli drogy často užívané ľuďmi považovanými za plnohodnotných členov spoločnosti (limonáda či alkoholické nápoje obsahovali časti rastliny

koka), užívanie sa začalo viac a viac spájať s ľuďmi mimo spoločnosti (Herschinger 2011; Nadelmann 1990). Ako prvý výsledok svojich snáh tak USA zvolalo Medzinárodnú ópiovú komisiu, ktorá sa stretla v Šanghaji v roku 1909 (Musto 1999).

Tá predstavovala prvé významnejšie stretnutie zaoberajúce sa (proti)drogovou politikou, a komisia odporučila vytvorenie právnych základov určených na zjednotenie štátnych drogových politík v globálnom meradle (Crick 2012). Po Medzinárodnej ópiovej konvencii v Ženeve z roku 1925 drogové otázky zaujali permanentné miesto v medzinárodných vzťahoch. (Herschinger 2011). Zároveň vznikali snahy o vytvorenie univerzálneho dohovoru, ktorý spojí všetky predchádzajúce zmluvy, a tieto snahy vyústili do prijatia takzvaného Jednotného dohovoru (Single Convention) pod taktovkou Organizácie spojených národov v roku 1961, pričom USA sa zas figurovalo ako hlavný hýbateľ (Crick 2012).

Zatiaľ čo skoršie zmluvy pred rokom 1945 boli viac regulatívne ako prohibítívne, Jednotný dohovor predstavuje úplne iný prístup ku drogovej otázke (Crick 2012) a otvára tak novú éru drogovej prohibície (Herschinger 2011). Okrem toho označuje závislosť na narkotikách ako formu *zla* („evil“) (Lines 2010).

„Rozoznávajúc, že závislosť na omamných látkach predstavuje vážne zlo pre jednotlivca a predstavuje spoločenské a ekonomické nebezpečenstvo pre ľudstvo...

Vedomí si svojej povinnosti predchádzať a zápasit' s týmto zlom...

Zvažujúc, že efektívne opatrenia voči zneužívaniu omamných látok si vyžadujú koordinované a všeobecné kroky...“ (UN 2013, s. 23)

V kontexte medzinárodného práva je použitie takéhoto slova jedinečné, pretože táto zmluva je jedinou v rámci Organizácie spojených národov charakterizujúca aktivitu, ktorú sa pokúša regulovať, ako „evil“ (Lines 2010). Ani na označenie pojmov ako apartheid, mučenie či otroctvo relevantné medzinárodné konvencie a dohovory nepoužívajú „evil“ (Lines 2010). Hoci v inom kontexte, a to v kontexte terorizmu, Gearty vo svojej analýze upozorňuje na neblahé dôsledky používania *jazyka zla* (language of evil), pričom takýto jazyk naznačuje, že nebezpečenstvo ktorému čelíme je pre demokracie a ľudské práva také obrovské, že pri obrane nám dovoľuje použiť prostriedky ktoré sa priečia základným demokratickým princípom. Navyše aj my pre vyriešenie problému smieme použiť zlo (Gearty 2007). Hoci nie je koncepcia drog ako *zla* zahrnutá v iných medzinárodných zmluvách, je nutné podotknúť, že v medzinárodnom diskurze sa táto asociácia objavovala aj pred rokom 1961. A to hlavne v Amerických a Britských populárnych médiách a odborných časopisoch, ktoré často hovorili

o drogách, užívateľoch a predajcoch ako o zle ohrozujúcom spoločnosť a celú civilizáciu (Speaker 2001).

Veľmi dôležitým je tak v kontexte tohto dokumentu fakt, že táto „evil“ drogová aktivita nie je aktivitou, ktorú vykonáva štát (ako pri otroctve či jadrovej vojne) či agent konajúci v prospech štátu (mučenie). Pripisuje ju jednotlivcom, či ako stav plynúci z chovania jednotlivcov. „Evil“ a nebezpečenstvo je tak kvôli tomu pevne pripojené k človeku ktorý užíva či je závislý, a tým stigmatizuje týchto často zraniteľných jedincov, pričom takéto ponímanie je ešte stále prevládajúce v medzinárodných diskurzoch (Lines 2010).

Ďalšou dôležitou zmluvou napomáhajúcou konsolidácii prohibicionistického systému je aj Dohovor o psychotropných látkach z roku 1971, ktorý rozšíril prohibíciu o syntetické drogy. (Herschinger 2011). Pri ceste k tretiemu Dohovoru z roku 1988 proti nedovolenému obchodu s omamnými a psychotropnými látkami prišlo aj ku zmene rétoriky okolo drog, keď sa religiózna metafora *zla* čiastočne pretavila na vojnovú (Crick 2012). Dohovor z roku 1988 reagoval na prudko rastúcu sieť predaja drog a pašeráctvo, ktoré predchádzajúce dohovory nepokrývali, a aj podľa tohto dohovoru sú drogy bezpečnostnou hrozbou. Je nutné podotknúť, že tento dohovor zdieľa veľkú podobnosť k *National Security Directive 221* (1986) z USA, a USA sa svojou účasťou na tvorbe Dohovoru takmer chvália (Crick 2012). Okrem toho Dohovor vyžaduje od signatárov prijatie zákonov, ktoré penalizujú prechovávanie akejkoľvek drogy a kriminalizujú tak osobné užívanie (Herschinger 2011).

Ku dnešnému dňu je pod dohovormi podpísaná väčšina krajín, a majú nasledujúci počet signatárov: Dohovor z 1961: 186, Dohovor z 1971: 184 a Dohovor z 1988: 191. Hoci tieto dohovory je možné považovať za hlavné míľniky ktoré napomohli ku globálnemu režimu prohibície drog, expanzia medzinárodnej drogovej kontroly pokračovala aj ďalej, a to napríklad pri zasadnutí valného zhromaždenia Organizácie spojených národov pre drogy v roku 1998, na ktorom krajiny potvrdili odhodlanie v boji proti „evil“ drogám (Herschinger 2011). Navyše sa od 90. rokov začala aktívnejšie z vlastnej iniciatívy zapájať do regulačných procesov aj Európska únia, a to vytváraním vlastných protidrogových politík, vytvorením Európskeho monitorovacieho centra pre drogy a závislosť (Boekhout van Solinge 2002), či rozšírením mandátu Európskej drogovej jednotky a jej následného pretvorenia na Europol. Tieto kroky predstavovali jasnú premenu z vnímania drog ako zdravotného problému na problém, ktorý je bezpečnostným rizikom pre Európu (Carrapico 2014). Týmito krokmi sa tak Európska Únia postupne premenila z importéra (Americkéj) sekuritizácie na aktéra, ktorý v istých smeroch rovnako sekuritizuje otázku drog.

Konsenzus o tomto pohľade je tak silný, že je veľmi ťažké vôbec začať diskusiu o alternatívach ako k tejto otázke pristúpiť (Boekhout van Solinge 2002). Okrem výnimočne spochybňovanej illegality drog je možné vidieť aj vytvorenie jasného antagonistického „other“ pri hovorení o drogách, užívateľoch či díleroch. Drogy sú vnímané ako „other“ ohrozujúce medzinárodnú komunitu a ako globálne („evil“) nebezpečenstvo, a teda ako spoločný homogénny nepriateľ idúci proti medzinárodným ideálom, ktorého eliminácia vylieči svet. Preto je potrebné použiť všetky prostriedky ktoré sú nám k dispozícii (Herschinger 2011). Použitie takéhoto jazyka navyše umožňuje podľa Rooma (Room 2005) nastoliť donucovacie praktiky a udržiavať kontrolu. Dôležitým špecifikom je, že medzi substanciami, proti ktorým sa vedie takýto ostrý boj nenájdeme alkohol či tabak, ďalšie vysoko návykové látky, čo opäť odzrkadľuje veľký vplyv USA a globálneho severu celkovo (Crick 2012).

Pre úplnosť obrazu je ale nutné ukázať obraz, akým sa ku drogám prizeralo aj na Slovensku (v tom čase Československu) počas rokov, keď Amerika exportovala svoju sekuritizáciu, pretože zo samozrejmych dôvodov je Slovensko pripojené pevnejšie ku medzinárodnej komunite až koncom osemdesiatych rokov. Kolář (2018, s. 10) veľmi výstižne opisuje otázku drog v Československu ako „problém, ktorý mal nebyť“, význam čoho je vysvetlený v nasledujúcich riadkoch. Hoci sa po druhej svetovej vojne podarilo skresť počet závislých na ópiu či morfiu, v 50. rokoch došlo ku vzostupu československého špecifika, „Tabletovej kultúry“ – „domestikácie užívania nadmerného množstva liečiv naprieč generáciami“ (Kolář 2018, s. 15). Lieky si vedeli občania zaobstaráť často bez predpisu, ale ani bariéra vytvorená povinným predpisom nebola príliš ťažko prekonateľná, pretože lekári predpisovali ľuďom takéto liečivá bez väčších obštrukcií. K tomuto stavu pomohol socialistický model zdravotníctva, ktorý znížením ceny liekov či úplnou bezplatnosťou umožnil získať ich komukoľvek (Kolář 2018). Z tejto „Tabletovej kultúry“ sa vyvinula aj drogová subkultúra špecifická pre Československo, ktorá užívala mnoho rovnakých látok ako verejnosť, okrem toho ale aj podomácky vyrobené látky (ako roztok „áčko“, pripravený pomocou analgetika Analgon) alebo čuchaním k prchavým látkam (čistiaci prostriedok Čikuli) (Kolář 2018). Od tabletovej kultúry sa tak líšili požívaním látok s menšou dostupnosťou, iným užívaním (nie len perorálne, ale aj intravenózne či čuchaním) a vyhľadávaním halucinogénnych substancií. Tieto tri rozdiely tak spôsobovali sociálnu neakceptovateľnosť a stigmatizáciu. Aj napriek tomu, že sa vtedajšie authority snažili o obvinenie západu ako hlavného vinníka, od ktorého smerujú drogy, „klasické“ západné drogy (ako heroín, kokaín či marihuana) nachádzame len vo veľmi malých množstvách, prevažne kvôli ekonomickej nezaujímavosti a prevažne nehodnotnej mene mimo Československa (Kolář

2018). Na vzrastajúci problém sa neúspešne pokúšali upozorňovať prevažne akademici z odborov ako psychiatria či kriminológia. Hoci sa Československo pripojilo aj ku Jednotnému dohovoru, čo vyústilo v niekoľko prijatých opatrení okolo drog, vtedajší režim ich prijal skôr ako demonštráciu toho, že Československo je plnohodnotným členom medzinárodného systému a nie preto, že priznal existenciu drogovej otázky v Československu. Viac ale začal reagovať v momente, keď sa k drogám začala pripájať kriminalita (70. roky), aj tieto reakcie ale neboli nijako ostré a vyústili len k veľmi pomalým a drobným legislatívnym úpravám, pretože alkohol vládnuce elity označili ako omnoho väčší problém (Kolář 2018). V masových médiách sa drogy veľmi podobne objavovali zriedka, a výstupy veľmi často obsahovali protichodné vyjadrenia, keď v jednej časti hovorili o príbehoch drogovo závislých, zároveň ale neustále nasledovalo tvrdenie, že drogy určite nepatria k celospoločenským problémom. Celkovo sa začal pohľad ohľadom drog meniť až pri nástupe druhej polovice osemdesiatych rokov a postupným otváraním Československa sa svetu, a keď po dlhom čase oficiálne miesta priznali tento problém a jeho zapieranie. Ukázalo sa vďaka tomu, ako laxný prístup zvolili (Kolář 2018). Preto je nemožné hovoriť o sekuritizácii – čo je presným opakom vývoja vo svete za železnou oponou – ako ale ukážeme, po tom, čo sa Slovensko osamostatnilo, prijalo mimo iných západných hodnôt, aj „západný“ model zmýšľania o drogách.

4. Metodológia/metóda

Pre účely tejto práce, a teda pre skúmanie sekuritizácie užívateľov drog na Slovensku a jej spätný vplyv budú využité polo-štruktúrované rozhovory, ktoré je do istej miery možné vnímať aj ako istú podobu prípadovej štúdie. Pri tomto type výskumu je použitá logika objavovania (Balzacq 2011), kde vďaka vypočutiu ľudských príbehov, ktoré sú odrazom mikrokozmu ich vedomia „dokážeme získať prístup aj k tým najzložitejším sociálnym otázkam“ (Seidman 2006, s. 7). Ďalším doplnkom ku polo-štruktúrovaným rozhovorom je „zúčastnené pozorovanie“ (*participant observation*), ktoré je ale veľmi náročnou technikou na čas a zdroje (s navyše ťažko prekonateľnými vstupnými bariérami), a preto nebude v tejto práci použité. Jedným z argumentov proti využitiu polo-štruktúrovaných rozhovorov namiesto pevne štruktúrovaných je slabá porovnateľnosť odpovedí, podľa Balzacqua (2011) sú ale takto pevne štruktúrované rozhovory málo dynamické a prinášajú málo „zisku“.

Za týmto účelom autor vykoná desať takýchto rozhovorov, pričom sa jedná o ľudí z celého Slovenska, a pomer ženy:muži je 5:5. Vzhľadom k tomu, že sa táto práca zaoberá výskumom

spojeným s užívaním substancii, ktoré sú v slovenskom kontexte ilegálne, je veľmi dôležité dodržať etické zásady výskumu a zabezpečiť tak anonymitu respondentov (Fitzgerald a Hamilton 1996), ktorá je považovaná za kritickú (Ryan et al. 2019). Okrem toho je nutné respondentom vopred oznámiť, že nie sú povinní odpovedať a môžu sa v akomkoľvek momente rozhodnúť ukončiť rozhovor, ak sa cítia, že ich odpovedanie či pokračovanie v hocijakom zmysle ohrozí (Seidman 2006). Respondenti boli vyhľadani pomocou príspevkov na sociálnych sieťach v komunitách, ktoré sú spojené s hudbou, hudobnými festivalmi a pod (mená skupín nie sú poskytnuté za účelom ochrany anonymity respondentov). Na kontaktovanie autora bolo odporúčané nevyužívať účet so svojim pravým menom, vďaka čomu je jednoduchšie zachovanie utajenia identít respondentov. Rozhovory budú prebiehať v online podobe, nakoľko sa autor nachádza mimo miesta prieskumu, pričom takáto podoba navyše umožňuje účastníkom väčšiu istotu ohľadom utajenia ich identít (kvôli ilegálnosti ich aktivít), keďže z rozhovorov bude vyhotovený zvukový (a nie obrazový) záznam doplnený o moduláciu hlasu. Rovnako ako aj osobné rozhovory, aj takéto prístup prináša mnohé výzvy spojené s ochranou dát (Ryan et al. 2019). Komunikácia s respondentmi pred (a po) rozhovoroch prebehne pomocou využitia zabezpečenej a overenej aplikácie/programu, ktorý zároveň poskytuje zašifrovanú komunikáciu. Autor všetky rozhovory vykoná počas použitia VPN siete, pričom respondentom je pred začatím rozhovoru odporúčané rovnako využiť VPN, a to z vlastných zdrojov, či na vyžiadanie od autora. Následne budú rozhovory autorom prepísané a uložené v zaheslovanom priečinku. Zvukové záznamy a prepisy rozhovorov budú v podobe jedinej kópie uložené na zaheslovanom pamäťovom médiu v zamknutom odkladacom priestore, pričom počas práce s nimi autor nie je pripojený k žiadnej internetovej sieti. Mená názvov ani prepisy nebudú obsahovať žiadne informácie, ktoré môžu viesť ku identifikácii respondentov. Respondent si v ľubovoľnom momente môže záznam či prepis vyžiadať, pričom je posielať súbor zamknutý a zaheslovaný, a je odosielať pomocou bezpečných a súkromných kanálov. Okrem toho je nutné informovať respondentov ohľadom dĺžky času, počas ktorej sú záznamy a prepisy uložené (do ukončenia analýzy) a akým spôsobom sú následne zničené. Všetky tieto kroky sú oznámené pri naviazaní kontaktu pred začatím kooperácie. Približné znenie otázok, pomocou ktorých sú rozhovory smerované obsahuje appendix. Ešte pred analýzou vykonaných rozhovorov je ale nutné uviesť slovenský kontext – vývoj a súčasný stav rozšírenosti drog, legislatívy a postojov spoločnosti ku drogám.

5. Slovensko a drogy

V nasledujúcej kapitole je priblížený vývoj postavenia sa ku drogovej problematike na Slovensku. V úvode tejto kapitoly je predstavený krátky historický prehľad vývoja legislatívy a drog, ktoré sa na Slovensku užívali. Následne je opísaný pomerne prudký obrat prístupu ku drogovej problematike, poháňaný mimo zmien v politickom usporiadaní aj prílivom väčšieho množstva drog. Týmto sa kapitola postupne prepracuje ku súčasnému stavu drogovej problematiky, ktorý je vykreslený pomocou viacerých uhlov pohľadu – prieskumov verejnej mienky, vyjadrení politikov, zmien v legislatíve alebo vzorcov užívania drog.

5.1 Situácia do roku 1989

Hoci sme v predchádzajúcej kapitole načrtli všeobecnejší prístup ku drogovej problematike v Československu do roku 1989, v nasledujúcich riadkoch sú podrobnejšie opísané právne úpravy, ktoré je napriek k ich laxnejšiemu prístupu k problému nutné priblížiť. Umožní nám to kontrastovať ich so súčasnou situáciou. Právnou úpravou, ktorá potvrdzovala potrestateľnosť činov spojených s drogami sa stal zákon, ktorý začína platiť v roku 1950 (Trestný zákon číslo 86/1950), pričom jeho smerovanie a nastavenie vychádza z rešpektovania medzinárodných dohôd (podobné ovplyvnenie medzinárodnými dohodami je možné vidieť v prakticky všetkých, aj neskorších úpravách) (Čentěš 2007). Prijímanie, importovanie a produkovanie drog v menšej škále mohlo vyústiť do až trojročného trestu, pri väčšej škále päťročného trestu (Klobucký 2012). Ďalšou významnejšou právnou úpravou, ktorá nahrádzala (čiže aj rušila) zákon prijatý roku 1950 je zákon, ktorý vstúpil do účinnosti 1. januára 1962 (Trestný zákon číslo 140/1961). Opäť reflektoval rešpektovanie medzinárodných zmlúv, v tomto prípade vyplýval z Jednotného dohovoru (Čentěš 2007). Za prijímanie, importovanie či produkciu drog umožňoval vymerať trest do dvoch rokov, pri závažnejších prečinoch (organizovaný zločin, veľké zisky, poškodenie zdravia) až do ôsmich (Klobucký 2012). Prístup ku drogovej problematike sa viedol v rovnakom štýle prakticky až do konca osemdesiatych rokov, ako je spomenuté aj v predchádzajúcej kapitole.

Substancie charakteristické pre západné krajiny bolo možné nájsť len výnimočne a vo veľmi malých množstvách (Kolář 2018). Dôvodov, prečo tomu tak bolo sa uvádza viacero – uzavretosť hraníc, málo cudzincov a podrobné colné kontroly (Klobucký 2012), či ekonomická nezaujímavosť Československa kvôli bezcenej mene mimo krajinu a celkovo privysokej cene pre bežnú populáciu (Kolář 2018). Zriedkavo sa ale objavili ľudia, ktorí sa chceli v tomto aspekte priblížiť západnému svetu, ako napríklad jednotlivci pokúšajúci sa vypestovať či

vyšľachtit' marihuanu, ktorá má dostatočný obsah účinnej látky δ -9-tetrahydrokanabinol (THC) pomocou semiačok zo Zverimexu, obchodu pre zvieratá (Kolář 2018). Čo sa týka substancií náročnejších z hľadiska spracovania a produkcie, v Česku sa síce v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch objavil „pervitín“ (metamfetamín vyrobený pomocou prekurzorov ako efedrín z liekov) – na Slovensko sa ale v žiadnom väčšom meradle nerozšíril. Je nutné podotknúť, že hoci Slovensko nesľužilo ako cieľová krajina, veľa drog cez územie tranzitovalo (Kolář 2018).

Užívanie drog sa silno vymykalo vtedajšiemu ideologickému obrazu ideálnej spoločnosti, čo ešte prehĺbilo jeho vnímanie ako tabu a „kapitalistickej deviácie“. Užívatelia tak boli vykresľovaní ako zradcovia režimu, ktorí rozvracali socializmus, hoci o drogovom probléme sa hovorilo len veľmi zriedka a médiá sa mu vyhýbali (Klobucký 2012). Verejnosť o tomto probléme rovnako mlčala, a tí, ktorí mali skúsenosti s užívaním (alebo mali užívateľa v rodine) mlčali ešte o to viac. Obávali sa odsúdenia a ostrakizácie ich okolím ako odporcov režimu (Kolář 2018). Takýto postoj ku drogám účelovo využíval aj režim, a to s cieľom diskreditovania politickej opozície. Podľa niektorých autorov toto hlboko zakorenené a prevládajúce vnímanie drog ako javu priamo ohrozujúceho a rozvracajúceho spoločnosť pretrváva v istom smere dodnes, čo aj po mnohých rokoch prispieva ku stigmatizácii a sekuritizácii drog (Miovský et al. 2020).

Z týchto dôvodov je jasné, že pred rokom 1989 nemôžeme hovoriť o ilegálnom obchode s drogami v takej miere, v akej si ho predstavíme dnes. Distribúcia drog v tom čase prebiehala v rámci uzavretých komunití užívateľov, a tieto skupiny nevytvárali hierarchické organizácie zamerané na ďalší predaj drog (Klobucký 2012), pričom najväčším drogovým dílerom bol paradoxne práve štát. Rovnako v tomto čase nepozorujeme ani aktívne vyzdvihovanie témy drog ako závažného spoločenského problému, na riešenie ktorého je nutné vynaložiť všetky prostriedky, ktoré má štát k dispozícii.

5.2 Situácia po roku 1989 a v 90. rokoch

Po udalostiach z druhej polovice osemdesiatych rokov, a hlavne po roku 1989 a takzvanej „nežnej revolúcii“, došlo v Československu k zmene režimu a celkového politického usporiadania, rovnako ako v iných krajinách „východného bloku“. Československo sa tak vydalo cestou liberalizácie a demokratizácie, s čím sa spája aj otvorenie sa svetu (Klobucký a Čentěš 2017) a prílív „klasických“ drog (heroín, kokaín, LSD) (Klobucký 2012).

Obdobie rokov 1992 – 1994 tak bolo charakterizované prudkým nárastom množstva dostupných drog, a hlavne v hlavnom meste, Bratislave. Drogou, ktorá rýchlo získala obrovské množstvo užívateľov sa stal heroín, a situácia sa stala tak zlou, že je označovaná ako „heroínová epidémia“ (Nociar 2000). V roku 1995 tak bolo 86 % všetkých závislých na heroíne liečených práve v Bratislave. Je ale nutné podotknúť, že narastajúca drogová trestná činnosť po roku 1989 nie je jedinou trestnou činnosťou, ktorá zaznamenala prudký nárast, pričom medzi ďalšie „nové“ patrila organizovaná kriminalita všeobecne, vydieranie, či nedovolený obchod zo zbraňami (Čentěš 2007).

Napriek veľkej prevahe ľudí liečiacich sa z heroínovej závislosti, najčastejšie užívanou drogou bola marihuana, čo dokazujú aj vtedajšie prieskumy medzi celkovou populáciou či študentmi. Podľa prieskumu ESPAD z roku 1995, viac ako 10 % spomedzi 15 a 16 ročných študentov vyjadrilo skúsenosť s marihuanou (ESPAD 1997), a prieskum Štatistického úradu ukázal, že v kategórii 15 – 24 rokov 19 % respondentov marihuanu vyskúšalo, a 9 % ju užilo v uplynulých tridsiatich dňoch. Skúsenosti so substanciami ako LSD či extáza boli ešte stále vzácnymi (Klobucký 2012).

Prudký nárast užívateľov drog sa odrazil aj v postojoch a reakciách spoločnosti či médií. slovenská verejnosť „pokladala drogový problém za závažnú deviáciu ohrozujúcu celú spoločnosť, vykazovala a vykazuje vysoký spoločenský odstup od drogovu závislých a dlhodobo v drogovej politike preferuje represívne opatrenia“ (Klobucký a Čentěš 2017, s. 162). Takémuto postoju „napomohlo“ aj odstránenie mediálnej cenzúry, pretože dramtizácia drogovej problematiky v tom čase pre bulvárne médiá predstavovala skvelú príležitosť zvýšenia ziskov (Klobucký 2012). Tieto skutočnosti znova odrážajú výsledky prieskumov verejnej mienky, keď v prieskume z roku 1994 odpovedala viac ako polovica respondentov (54 %), že drogová závislosť sa stáva sociálnym problémom. V rovnakom prieskume sa ale objavili aj pomerne absurdné otázky, ktoré ukázali atmosféru strachu a celkovú neznalosť drogovej problematiky – napríklad otázka, či respondenti alebo dieťa respondenta stretlo človeka rozdávaťceho cukríky či žuvačky spôsobujúce drogovú závislosť (Džambazovič 2008).

Opísané nastavenie verejnej mienky vo výsledku odrazili aj novely v trestnom zákone, ktoré reagovali s čoraz väčším dôrazom. Ešte pred časom, v ktorom Slovensko začalo konať ako samostatný štát – v roku 1990 – bol prijatý zákon číslo 175/1990, ktorý sprísňoval tresty za prechovávanie drog pre iných, výrobu, vývoz či dovoz. Zároveň ale vypustil trestnosť prechovávaní drog pre vlastnú spotrebu – v istom smere tak liberalizoval drogovú politiku

a upúšťal od tvrdšej represie (Čentěš 2007). Táto úprava odráža celkové nastavenie po Nežnej revolúcii, keď sa chcel režim odlišiť od „starého“ režimu. Hoci tento zákon v istých smeroch liberalizuje drogovú politiku, jeho prijatiu nepredchádzala všeobecná či politická debata. (Klobucký 2012). Aj napriek tomuto voľnejšiemu prístupu ale dôvodová správa k novelizácii tohto zákona ukazuje, že si zákonodarcovia uvedomovali narastajúci drogový problém: „Je nutné očakávať, že zneužívanie rôznych návykových látok, ktoré sa stáva celosvetovým problémom, bude prenikať aj na územie našej republiky“ (Čentěš 2007, s. 54).

Jedným z dôsledkov ale bolo, že bolo veľmi náročné potrestať ľudí prichytených s veľkým množstvom drog, pretože stále mohli tvrdiť, že je to pre ich spotrebu – a tak došlo roku 1994 k ďalšej úprave (číslo 248/1994) (Klobucký 2012). Táto úprava sa udiala aj preto, že vtedajšia slovenská drogová legislatíva (v roku 1993 sa stalo Slovensko samostatným štátom) povoľovaním držania drog pre vlastnú spotrebu nebola v súlade so základnými medzinárodnými dokumentmi (vyššie spomenuté dohovory). Trest odňatia slobody za takéto držanie bolo možné vymerať vo výške 1 až 5 rokov (Čentěš 2007). Úprava sa odzrkadlila aj v počte stíhaných osôb, keď v roku 1997 bolo dvadsaťnásobne viac obvinených, obžalovaných a odsúdených v porovnaní k roku 1994 . S veľkou pravdepodobnosťou tak môžeme povedať, že podstatná časť týchto ľudí boli drogoví užívatelia, a nie výrobcovia či drogoví díleri (Klobucký a Čentěš 2017). Ani tejto zmene ale nepredchádzala verejná, expertná či politická diskusia, a keď ju navrhlo ministerstvo spravodlivosti, iné súčasť vlády sa do procesu nezapojili. Tieto kroky ale podporovala aj verejná mienka, keď v roku 1994 viac ako 67,6 % respondentov odpovedalo, že súhlasí s trestaním obchodovania či užívania drog (Klobucký 2012).

Rok 1994 je dôležitým kvôli ďalšiemu vládne kroku, keď rezolúciou číslo 760 vláda vytvorila Národnú protidrogovú centrálu. Z tejto vzišla v roku 1995 Rada ministrov pre drogovú závislosť, a zároveň prvý Národný program boja proti drogám, , ktorý slúžil (a stále slúži, hoci pod novým názvom Národná protidrogová stratégia) ako základ komplexnej stratégie proti „drogovému problému“.

V roku 1998 ale došlo k dočasnému uvoľneniu, keď sa ústavný súd vyjadril ku výkladu zákona prijatého roku 1994. Uznal tak „spotrebnú držbu“, ktorá je odlišiteľná od „držby pre seba“ pomocou toho, či držanie vedie ku konzumácii (pričom užívateľ môže substanciu istú dobu prechovávať). V prípade spotrebnej držby nie je možné človeka trestať, čo viedlo k poklesu trestne stíhaných a odsúdených (Klobucký 2012). Toto dočasné uvoľnenie ale viedlo len k ďalším sprísneniam, keď v roku 1999 novelou zákona číslo 183/1999 došlo k odstráneniu

beztretnosti tejto držby, a zároveň uvedeniu prísnejších trestov pri drogových trestných činoch (Čentěš 2007). Tento krok pochopiteľne spôsobil ďalší nárast v počte stíhaných a odsúdených.

5.3 Situácia v rokoch 2000 – 2010

Prelom tisícročí v súvislosti s drogovou situáciou na Slovensku charakterizoval postupný pokles heroínu medzi ostatnými drogami, keďže starla „populácia“ užívajúca heroín a počet závislých, ktorí sa liečili prvýkrát rovnako klesal. Ľahko prístupnejšie syntetické drogy pomohli k „vytlačeniu“ heroínu zo slovenského trhu s drogami, a v tom istom čase začal slovenský organizovaný zločin (ktorý obchodoval skôr so syntetickými drogami) vytláčať zahraničné kriminálne organizácie (Ministerstvo vnútra SR 1999; 2002; 2003). Iní autori zároveň za poklesom heroínu vidia aj jeho klesajúcu kvalitu a fakt, že ho organizované skupiny museli dovážať takzvanou „Balkánskou cestou“ (Hičárová et al. 2010).

Ďalšie substancie sa ale ocitli na vzostupe. Zatiaľ, čo počet užívateľov marihuany sa zvýšil mierne, užívateľov stimulantov pribudlo pomerovo omnoho viac (hoci marihuana ostala celkovo na prvej priečke). Najčastejšie išlo o „pervitín“, čiže metamfetamín Českej a domácej produkcie, a o extázu (MDMA) (Klobucký 2012). V tom čase bola veľmi dobrá dostupnosť liekov obsahujúcich pervitínové prekurzory, ktoré bolo v tom čase možné voľne zakúpiť v lekárnach (Ministerstvo vnútra SR 2000).

Tieto pozorovania odrážajú aj prieskumy ESPAD, ktoré sa zameriavajú predovšetkým na študentov/žiakov, a sú vykonávané pravidelne každé štyri roky (1995, 1999, 2003, 2007...). Tieto prieskumy ukazujú, že zatiaľ čo v druhej polovici deväťdesiatych rokov a pri prelome tisícročí stúpala počet užívateľov pomerne prudko, okolo roku 2003 sa rast spomalil a ostáva na približne rovnakých číslach až dodnes (zatiaľ čo niektoré substancie ako pervitín prestali zaznamenávať prudký nárast počtu užívateľov až okolo roku 2007) (ESPAD 2007). Zaujímavosťou ale je, že oveľa prudším tempom v rovnakých rokoch stúpol počet ľudí, u ktorých zaznamenali užívanie alkoholu spolu s liekmi, a „tabletová kultúra“ tak zaznamenala mierny „comeback“. Rovnakým tempom stúplo aj percento reportujúce *ťažké epizodické pitie* (heavy episodic drinking), ktoré znamená vypitie päť a viacerých porcií alkoholu počas jedného večera či udalosti (ESPAD 2007).

V danom období liberalizácii drogovej politiky venovali politické strany minimum pozornosti, pričom jedinou výnimku tvorili vyjadrenia pred parlamentnými voľbami v roku 2002, a to od SMER-u a SDA (Sociálnodemokratická alternatíva). Akonáhle sa ale strana SMER dostala do

parlamentu, danú tému neotvorila (ani po výhre vo voľbách v roku 2010) (Klobucký 2012), a tak môžeme „tieto pokusy označiť iba za účelové spolitizovanie témy s cieľom zväčšiť svoj elektorát, predovšetkým z prostredia mladších ľudí a prvovoličov“ (Fedačko 2007, s. 131). Väčšinu diskurzu okolo drog tak tvorila kriminalizácia správania spojeným s drogami (užívanie, predaj, výroba), na ktoré sa aj naďalej hľadelo ako na morálne nevhodné a nespoločenské.

K ďalšej dôležitej úprave došlo v roku 2005, pričom je odôvodnená tým, že „legislatívne opatrenie sa obrátilo najmä proti osobám závislým od drog, avšak najväčší vinníci tohto negatívneho javu, výrobcovia a obchodníci s drogami, ostávajú viac-menej bokom...“ (Čentěš 2007, s. 70). Úprava sa tak snažila lepšie odlíšiť užívateľov od dílerov. Zvýšila množstvo drogy, ktorú charakterizovala ako množstvo pre vlastnú spotrebu, a to na najviac tri (prípadne desať jednorazových dávok), s trestami od 1 do 3 rokov (do desať jednorazových dávok od 2 do 5 rokov). Tresty za prechovávanie väčšieho množstva sa naopak sprísnilo, rovnako ako aj postihy pri činoch spojených s výrobou a distribúciou.

Hičárová et al. (2010) vypracovali analýzu skúmajúcu efektivitu tejto legislatívy, v ktorej ale konštatujú, že zákon nijako neovplyvnil drogovú scénu v rámci cien či prevalencie. Ďalším záverom je to, že sa nepodarilo splniť zámer tohto zákona (ako ho opisuje dôvodová správa), a že represívne zložky aj naďalej využívajú metódu odstrašovania – stíhanie a trestanie užívateľov – ktorá vedie ku neefektívnosti a stigmatizuje. V závere tejto práce autori odporúčajú, že pre Slovensko je najvhodnejšie spustiť profesionálnu, politickú a verejnú diskusiu o smerovaní politiky a pravidiel okolo drog (Hičárová et al. 2010). Bohužiaľ, tieto závery ale neviedli ku žiadnym konkrétnym krokom a drogová politika sa nepohla z miesta.

5.4 Situácia od roku 2010 dodnes

Za minulé desaťročie a počas začiatku aktuálneho desaťročia došlo len k veľmi marginálnym zmenám v oblasti drogovej problematiky, či sa jedná o počet užívateľov, postoj obyvateľstva a politických strán či drogovú legislatívu. Percento obyvateľstva, ktoré v živote či za istý čas (väčšinou sa jedná o uplynulých tridsať dní či rok) užilo ilegálnu drogu ostáva na približne rovnakých číslach, či už hovoríme o študentoch alebo o dospelých celkovo. Výskumy ESPAD (2011, 2015, 2019) ukazujú, že percento mladých ľudí, ktorí vyskúšali marihuanu, osciluje okolo približne 25 % s veľmi mierne klesajúcim trendom, pričom súčasných aktívnych užívateľov je okolo 10 %. Pri otázke o tom, koľko ich vyskúšalo inú drogu ako marihuanu,

odpovedá pravidelne kladne niečo pod 10 % opýtaných (ESPAD 2020). Zaujímavosťou je, že alkohol vyskúšalo v každom prieskume okolo deväťdesiat percent respondentov, a ťažké epizodické pitie v uplynulých tridsiatich dňoch hlásilo takmer 50 % opýtaných.

K istým zmenám ale došlo v postavení verejnosti voči drogám, kde môžeme sledovať smerovanie k menšej podpore represívnej politiky, a to hlavne v postojoch ku marihuane u mladšieho obyvateľstva. V Eurobarometri z roku 2011, 46,1 % mladých ľudí (15 – 24 rokov) podporilo reguláciu či dostupnosť marihuany bez obmedzení namiesto úplného zákazu. V prieskume Národného monitorovacieho centra pre drogy vydaného v roku 2011 odpovedalo kladne na otázku, či sa má užívanie marihuany povoliť ľuďom 7,7 % celkovej populácie (15 – 64 rokov) (Reitox 2011). Je tu ale dôležité podotknúť rozdiel v otázkach, keď prieskum Národného monitorovacieho centra implikoval úplnú legalizáciu marihuany, pričom Eurobarometer hovoril aj o regulácii. Výskum z roku 2019 pre Národné monitorovacie centrum hovorí, že za súčasnú prohibíciu marihuany je 60 % respondentov vo veku 15 – 64 rokov, za uvoľnenie prohibície je 37,6 %. Aj napriek vyššie spomenutým číslam, ktoré hovoria o približne rovnakej prevalencii drog a o rovnakej dostupnosti, podľa tohto prieskumu zároveň rastie presvedčenie o účinnosti represívnych drogových opatrení (ako nútená liečba, prísne zákony, vysoká aktivita polície) (Klobucký 2019).

Najnovšie prieskumy ale hovoria o väčšej podpore liberálnejšej politiky voči marihuane, kde pre Eurobarometer z roku 2021 (European Commission 2022) 54 % respondentov podporilo ideu regulácie marihuany namiesto jej zákazu, a výsledky prieskumu organizácie Závislosti inak v roku 2022 predstavujú veľmi podobné výsledky, keď 56 % opýtaných odpovedalo, že marihuana sa pre osobnú spotrebu má legalizovať (Závislosti inak 2022). Postoj voči iným substanciam ale ostáva naďalej veľmi jasne odmietavý, keď v roku 2021 pre Eurobarometer 94 %, 93 % a 96 % respondentov odpovedalo, že pri kokaíne, MDMA a heroíne podporuje prístup úplného zákazu (European Commission 2022).

Čo sa týka závažnosti drogového problému, v roku 2014 v prieskume pre agentúru IPSOS odpovedalo 13,3 % ľudí že je to problém, ktorý pomaly narastá; 39,8 % že je to problém ktorý rýchlo narastá; 26,5 % že je to veľmi veľký problém, ktorý si vyžaduje okamžité riešenie; a 15,4 % že je to problém, ktorý keď veľmi narastie, tak sa nebude dať riešiť. Len 1,7 % odpovedalo že je to problém, ktorý sa znižuje a 2,5 % odpovedalo že je to zanedbateľný problém (IPSOS 2014). Prieskum z roku 2019 potvrdzuje, že obavy ľudí o zhoršovaní situácie okolo drog pretrvávajú, keď 35,7 % odpovedalo, že situácia je horšia a 15,3 %, že situácia je oveľa horšia.

V novšom výskume Eurobarometer pre rok 2021 odpovedalo 27 % opýtaných, že v ich lokálnej oblasti sú ľudia užívajúci či predávajúci drogy veľmi vážnym problémom; 30 % že sú pomerne vážnym problémom; 23 % že to nie je príliš vážny problém; a 12 % že to nie je vôbec problémom (European Commission 2022). V rovnakom prieskume pripísalo 69 % (najviac v Európskej únii) k užívaniu drog chudobu a nezamestnanosť ako problém; 73 % (druhí v Európskej únii) konflikt a násilie v komunite; a 67 % domáce násilie. Slováci majú tendenciu spájať drogy často aj s inou trestnou činnosťou, keď súčet odpovedí, že drogy „patria ku príčinám“ a že sú „hlavnou príčinou“ trestných činov činil 87 % u trestných činov mládeže (youth crime); 81 % u rôznych typov krádeží; a 76 % u násilných trestných činov.

Zmenám v drogovej politike zároveň nedopomohli politické strany, ktoré sa tejto otázke venovali zasa veľmi povrchovo a skôr s cieľom získať voličov. Na rozdiel od predchádzajúcich desaťročí sa ale objavilo zopár skutočných pokusov. Tie ale narazili, a opäť došlo len ku zmenám marginálnym. Pred parlamentnými voľbami v roku 2010 SDKÚ (Slovenská demokratická a kresťanská únia) vyslovila podporu dekriminalizácie marihuany – po voľbách a vytvorení koalície s inými stranami, vrátane konzervatívnej KDĽK (Kresťanskodemokratické hnutie) sa ale k tejto otázke nevrátili.

Ku drobnej zmene v zákone prišlo v roku 2013, keď vládna strana SMER (po voľbách v roku 2012) spolu s v tom čase opozičnou SaS schválili novelu trestného zákona číslo 204/2013, ktorá okrem novelizácie iných oblastí trestného práva znižovala v rámci paragrafu 172 dolnú hranicu možného potrestania zo štyroch na tri roky. Paragraf 172 sa líši od paragrafu 171 v tom, že pokrýva držanie drog vo väčšom množstve, ako v tom pre vlastnú spotrebu, a teda má postihovať skôr výrobu a predaj drog (Gyarfášová 2013). Táto zmena tak dovolila odsúdeným vyhnúť sa väzeniu, pretože ak neprevyšuje trest odňatia slobody tri roky, súd môže jeho výkon podmienene odložiť a nariadiť probačný dohľad. To sa ale samozrejme v Slovenskom prostredí neobišlo bez ostrej kritiky, pričom tieto dve strany nazval Igor Matovič dokonca „drogovou koalíciou“ (Aktuality.sk 2013). Tvrdenia politikov išli v rozpore k vyjadreniam expertov, ktorí túto zmenu uvítali (Gyarfášová 2013).

Ďalší významnejší pokus o zmenu nastal v septembri roku 2017, keď ministerka spravodlivosti Lucia Žitňanská (v tom čase za Most-Híd) avizovala prípravu novely zákona, ktorá mala podľa jej slov nastaviť účinnejší model drogovej politiky. Žitňanská v tom čase zdôraznila, že to nevníma ako extrémne liberálnu právnu úpravu, ale skôr ako rozumný návrh (TA3 a SITA 2017) – s tým ale očividne nesúhlasili jej koalíční partneri SNS či SMER, ktorí avizovali, že zmenu nepodporia, čo viedlo k stiahnutiu novely a jej neúspechu. Zaujímavosťou je, že výhrady

sa objavili až tesne pred rokovaním, a počas celého medzirezortného konania a legislatívneho procesu pripomienky nezazneli (TASR 2018). Po úprave a vypustení pasáží o zmiernených trestoch aj za *tvrdé drogy* chcel znova v roku 2018 predniesť túto úpravu Gábor Gál (za Most-Híd), SNS ale ešte v predstihu odkázala, že túto zmenu znova nepodporí (SITA 2018).

Po parlamentných voľbách v roku 2020 ich víťaz, hnutie OĽaNO (Obyčajní ľudia a nezávislé osobnosti) v máji 2021 pripustilo, že je za nastavenie trestov za marihuanu, ktoré bude spravodlivejšie. Zároveň ale prízvukovali, že takáto zmena nesmie viesť ku uvoľneniu drogovej politiky a zvýšeniu predaja drog (TASR 2021b). V septembri 2021 návrh koalíčných poslancov na zníženie trestov pre užívateľov neprešiel koalíčnou radou (TASR 2021a), pretože ministerka spravodlivosti Mária Kolíková (strana Za ľudí) avizovala komplexnejšiu zmenu trestného zákona (pokrývajúcu aj iné ako drogové otázky), ktorú predstavila v decembri. Tento návrh ale neuspel po námietkach od koalíčných partnerov, pričom predseda parlamentu Boris Kollár (Sme rodina) dokonca povedal, že „v žiadnom prípade ten zákon nepodporíme, je to zdrap, nebudeme tu legalizovať drogy“ (TV JOJ 2021), hoci v príspevku k návrhu o zmene zákona je jasne napísané, že návrhom nedochádza k dekriminálizácii či legalizácii drog (Ministerstvo spravodlivosti SR 2021).

Koalíční poslanci (primárne poslanci OĽaNO) ale následne v januári 2022 podali vlastný návrh novelizujúci trestný zákon, pričom tento krok Kolíková kritizovala, pretože návrh podali poslanci bez žiadosti o stanovisko zo strany jej ministerstva (Kniš a TASR 2022). Táto novela ale bola napriek tejto kritike prijatá dňa 16. marca 2022 s číslom 105/2022 a účinnosťou od 1. mája 2022, pričom znižuje trestné sadzby, ale len za držanie malých množstiev marihuany (Čarnogurský ULC 2022). Zmeny jednájú len o prechovávaní a len o marihuane, čiže trestný zákon vo vzťahu k ostatným substanciam ostáva nezmeneným (TASR 2022).

6. Ako vplýva tento stav na samotných užívateľov? (analýza rozhovorov)

V nasledujúcej, a mimo záveru poslednej kapitole budú analyzované rozhovory, ktoré je možné začleniť do viacerých, mierne prelínajúcich sa častí. Prvá časť sa stále venuje všeobecným informáciám o konkrétnej užívateľke či užívateľovi, akými je ich súčasné zamestnanie či štúdium, vek v ktorom začali s užívaním. Postupne analýza prechádza k vyjadreniam spojeným so sekuritizáciou a stigmatizáciou ktorú užívatelia pociťujú (alebo nepociťujú), prípadne ich kombináciou. Najzaujímavejšie či protichodné vyjadrenia práca cituje, ale samozrejmosťou ostáva anonymita, preto konkrétnych užívateľov rozlišujeme pomocou pohlavia a čísel (napr.

respondent č.1, respondentka č.2 atď). V závere kapitoly sú rozobraté postoje užívateľov k súčasnej slovenskej drogovej situácii, doplnené o ich prípadné návrhy, ako je (či nie je) ju možné riešiť.

6.1 Základné informácie o respondentkách a respondentoch

Ako prvé a veľmi dôležité je nutné povedať, že všetky respondentky a respondenti aktuálne pracujú alebo študujú (alebo nedávno doštudovali), prípadne pracujú a brigádujú popri štúdiu. Nie je ale možné povedať, že sa v práci či štúdiu pohybujú v rovnakých oblastiach, práve naopak. V oblastiach štúdia hovoríme o oboroch zahŕňajúcich marketing, hudobnú produkciu či ilustrátorstvo. Pracovné pozície sú rovnako pestré a heterogénne, pričom ako príklady môžeme uviesť pozíciu servisného technika, asistentku predaja v obchode s textilom, prácu v e-learning firme, tenisového trénera, remote bankára či pozíciu ilustrátorky. Už v týchto úvodných riadkoch môžeme vidieť, že respondentky/respondenti, s ktorými boli vykonané rozhovory nie sú nejakými asociálnymi živlami, ktoré odmietajú akokoľvek fungovať v rámci spoločnosti. Nedokážeme rozlíšiť ich odpovede od tých, ktoré by poskytl na túto otázku ľudia, ktorí drogy neužívajú a užívateľov odsudzujú.

6.2 Začiatky užívania a súvis s legálnymi drogami

Všetky respondentky a respondenti prvýkrát užili drogu v pomerne mladom veku, pričom najčastejšie hovoríme o 15.-17. roku. Najskoršiu skúsenosť s drogami vyslovil respondent č.2, a to v 13 rokoch, pričom ale išlo o „mäkké drogy“, konkrétne o tabak a konope. Tento vzorec bol zaznamenaný aj pri iných respondentoch, keď prvýkrát začali užívať alkohol či tabak (či prípadne marihuanu) v skoršom veku, a o nejaký čas začali užívať drogy ilegálne. Za zmienku stojí vyjadrenie respondentky č.5, ktorá prvýkrát užila drogu „týždeň pred šestnástymi narodeninami, prostredníctvom môjho vtedajšieho frajera pod zámienkou zábavy na párty“. Z týchto informácií môžeme vyčítať, že takmer všetci opýtaní užili drogu prvýkrát ešte pred dosiahnutím zákonom stanovenej „dospelosti“, pričom ale často užívaniu ilegálnych drog predchádzalo užívanie alkoholu či cigariet, čo potvrdzujú aj slová respondenta č.3, podľa ktorého „alkohol a cigarety sú vstupnou bránou ku všetkým ostatným drogám“. Tie ale často vo verejnom diskurze nevidíme (na rozdiel od marihuany) opisované ako takzvané „gateway drugs“ ku „tvrďším“ drogám, napriek ich oveľa častejšiemu užívaniu mladšími ľuďmi (ako

ukazujú aj vyššie spomenuté prieskumy ESPAD). Pomerne negatívne sa v postoji ku alkoholu či cigaretám (prípadne obom) vyjadrili viacerí, ako napríklad respondent č.4: „časté užívanie alkoholu a pravidelné fajčenie cigariet je podľa mňa o dosť horšie“ (v porovnaní k marihuane), alebo respondentka č.2, podľa ktorej „alkohol a cigarety nie sú o nič lepšie ako iné látky. Alkohol je ešte horší ako napríklad marihuana podľa mňa v mnohých ohľadoch“. Podobne sa vyjadrila respondentka č.1, ktorá tvrdí, že „sme sa dostali do bodu kedy nás štáty a korporáty pre peňažný zisk spravili tak závislými na týchto látkach (alkohole a cigaretách) že by zákaz nič nespravil, určite som za obmedzovanie dostupnosti a zákaz promovania týchto látok“. Najostrejšie sa vyjadrili o alkohole respondentka č.3 a respondentka č.5, pričom podľa respondentky č.3 „alkohol by mal byť považovaný za drogu rovnako nebezpečnú ako tie nelegálne. Alkohol je spoločnosťou veľmi normalizovaný aj napriek tomu, že vyvinutie závislosti je veľmi časté a nebezpečné“. Respondentka č.5 zastáva názor, „že alkohol je silná droga, návyková a mal by byť kriminalizovaný“. Ako vidíme, respondentky a respondenti začali s užívaním často ešte pred dovŕšením dospelosti, pričom v niektorých prípadoch dokonca ešte na základnej škole. Pochopiteľne ale nezačali s drogami ilegálnymi, o ktorých je táto práca, ale za tzv. „vstupnú bránu“ môžeme považovať substancie legálne, menovite cigarety či alkohol. Tie nielenže nie sú v slovenskom prostredí nijako zvláštno regulované (napríklad predajom len v špecializovaných obchodoch či v určitých časoch), práve naopak je možné sa k nim dostať veľmi ľahko aj neplnoletým ľuďom. Okrem plnoletých kamarátov, ktorí sa s mladšími „podelia“, alkohol dokážu neplnoletí okúsiť napríklad vďaka barom, ktoré nerešpektujú zákaz predaja osobám mladším ako osemnásť rokov, zatiaľ čo cigarety je možné dostať v pouličných stánkoch, rovnako bez kontroly veku. Okrem toho je alkohol v Slovenskom prostredí často propagovaný pomocou televíznych reklám, pouličných billboardov či reklám na zastávkach mestskej hromadnej dopravy, čo ešte umocňuje celú situáciu a spôsobuje vysoké percento užívania, ako sme videli v spomenutých prieskumoch ESPAD. Veľmi negatívne opísali alkohol a cigarety aj respondentky a respondenti, pričom vidia problém často práve v ich propagácii, príľahkej dostupnosti či väčšej škodlivosti v porovnaní ku marihuane. Alkohol navyše vidia ako veľmi návykovú látku, ktorá je oveľa nebezpečnejšia, ako si spoločnosť myslí.

6.3 Utajovanie užívania, stigma, vnímanie samých seba a ich dôsledky

V ďalšej časti prejdeme ku otázkam a odpovediam týkajúcich sa utajovania užívania drog, či už je to pred „cudzími“ ľuďmi, alebo rodinou a kamarátmi. V podstate všetky respondentky a

respondenti v istej miere (ktorá sa medzi jednotlivcami líši) svoje užívanie pred istou časťou svojho okolia utajujú, alebo o ňom z vlastnej iniciatívy nezačínajú hovoriť. Veľmi dobre opísala postoj užívateľiek a užívateľov respondentka č.6, ktorá sa vyslovila, že „pred novými ľuďmi o ktorých viem, že neužívajú to tajím ani sa s nimi o takýchto veciach nebavím. Keďže oni užívatelia nie sú tak väčšinou tú tému ani nevytiahnu a ja nemám potrebu sa o tom rozprávať s ľuďmi, ktorých sa to netýka.“ Veľmi podobne sa vyjadrila k nezdieľaní užívania s inými neužívateľmi respondentka č.5, ktorá pri ľuďoch bez skúseností s užívaním „nevidím dôvod danú tému rozoberať...ak náhodou padnú slová o drogách z ich strany, zaujmem neutrálny postoj a podľa ich rozprávania a reakcií na túto tému užívania usúdím, či je vhodné im moje užívanie spomenúť alebo nie.“ Pri užívateľke č.3 napríklad došlo ku zmene postoja, keď „v minulosti som zdieľala moje užívanie bez problémov s rovesníkmi, aj takými ktorí neužívali. V súčasnosti moje užívanie nezdieľam s novými ľuďmi, iba zriedkavo a to zvyčajne v prípade že užívajú tiež“. Pri respondentovi č.4 je rovnako vidieť jasný postoj proti zdieľaniu užívania, odôvodnené tým, že „keďže som dosť introvertný človek, tak dlho mi trvá ak niekomu začnem dôverovať...nechcem aby ľudia vedeli o tejto stránke môjho života“. Skupinou, ktorá sa opakovanne objavila ako tá, pred ktorou je užívanie najčastejšie utajované, je rodina (pri respondentovi č.2 „starší ľudia“), pretože jej členovia majú často ku drogám silné negatívne postoje. Na druhej strane skupinou, pred ktorou nie je užívanie utajované sú iní užívatelia, o ktorých opýtané a opýtaní vedia, že drogy užívajú. Takýto postoj je podporený aj prevahou respondentiek a respondentov, ktorí sa častejšie stýkajú s užívateľmi ako neužívateľmi. Nájdú sa ale aj výnimky, ako napríklad respondentka č. 1 alebo respondentka č.3, ktorá sa prestala s užívateľmi stretávať po nedávnom presťahovaní do iného štátu, a v prípade že je na Slovensku sa s užívateľmi stretáva len obmedzene. Vidíme, že respondentky a respondenti si či už podvedome, alebo vedome uvedomujú ako je na užívanie drog v slovenskej spoločnosti nazerané. Preferujú tak neotvárať túto tému pri interakciách s ľuďmi, ktorých poznajú kratší čas, pretože hrozí, že by ich považovali za odsúdeniahodných. Jedinou skupinou, pri ktorej sú respondentky a respondenti otvorenejší sú iní užívatelia, pri ktorých nie je problémom to, že sa zoznámili len pred chvíľou, pretože sú videní ako ľudia, ktorých sa táto téma viac týka a viac jej rozumejú – pochopiteľne tak viac vyhľadávajú spoločnosť iných užívateľov. Naopak skupinou, pred ktorou je užívanie utajované najviac je rodina, pretože nevyhnutne obsahuje starších členov, ktorí majú oveľa väčšiu tendenciu vidieť užívanie ako niečo morálne zlé a odsúdeniahodné. Pri takomto pohľade je veľmi pravdepodobné, že zistenie o užívaní jedného z členov rodiny spôsobí v skupine veľké trenie.

Hoci sa respondentky a respondenti častejšie stýkajú s inými užívateľmi, pri rozprávaní o tom, ako sa vnímajú a či sa považujú za členov spoločnosti, alebo či sa chcú zo spoločnosti nejako vyčleniť prakticky všetky a všetci odpovedali, že sa považujú za členov spoločnosti a že sa nevnímajú rozdielne od iných členov. Respondentka č.4 a respondent č.4 napríklad hovoria, že ich užívanie nijako od spoločnosti neoddeľuje, pretože podľa slov respondentky č.4 „nie som na ničom závislá ani sa nijako moje správanie užívaním nezmenilo“, zatiaľ čo respondent č.4 sa vyslovil, že „nevnímam sa ako nejaký ťažký užívateľ drog. Povedal by som, že sa dokážem ľahko začleniť do spoločnosti“. Zaujímavým je vyjadrenie respondenta č.2, ktorému drogy „paradoxne pomáhajú začleniť sa“, zatiaľ čo respondentka č.5 vidí ako jediný rozdiel medzi sebou a neužívateľmi „to, že ja mám v tejto téme viac otvorené oči a viem, že nie je potrebné hádzať všetkých do jedného vreca, čo väčšinou hlavne vekovo starší neužívatelia nechápu“. Tieto tvrdenia ukazujú, že respondentky a respondenti nielenže sa považujú za plnohodnotných členov spoločnosti, navyše sa ale ani nijako aktívne pomocou vyčleňovať nechcú, pričom ich užívanie v tomto smere nepredstavuje žiadnu prekážku. Jediný rozdiel, ktorí medzi sebou a ostatnými členmi spoločnosti vidia je ten, že viac rozumejú tomu, že užívanie nie je tak odsúdeniahodnou aktivitou, ako je na ňu často v Slovenskej spoločnosti nahliadané.

Pri rozprávaní o stigme, ktorá je dôsledkom užívania drog rovnako všetky respondentky a respondenti vyslovili, že do istej miery túto stigmú vnímajú, pričom často ju pocítili aj priamo, ako napríklad respondent č.3, ktorému sa stalo „že sa človek na mňa začal pozerat' inak, keď sa dozvedel, že si občas niečo dám a prišlo mi to trochu pokrytecké, keďže keby sa to nedozvedel, vnímal by ma stále rovnako a mal by na mňa rovnaký názor“. Rovnako priamo zažili stigmú aj napríklad respondentka č.1, ktorá o stigmatizácii drog povedala „áno, vnímam to, stretla som sa s poznámkami ako feťák“ či respondent č.2, ktorý „pre drvivú väčšinu mojich blízkych a priateľov, ktorí nefajčia konopu som bol veľmi dlho feťák, narkoman, zlodej, čierna ovca rodiny a tak podobne...a to ani nevedeli o tých tvrdsích.“ V rovnakom štýle o svojich skúsenostiach rozprávala aj respondentka č.3, ktorá zažila odsudzovanie „hlavne, keď som sa pohybovala v neužívateľských kruhoch. Neužívatelia majú tendenciu sa pozerat' na užívateľov ako na menej inteligentných, ambiciózných, hygienických...v mojom prípade sa neférové správanie a poznámky od okolia prejavovali hlavne na strednej škole. Mnohokrát sa ľudia so mnou báli tráviť čas, pretože si mysleli že im spôsobím problémy, alebo sa jednoducho báli mňa. Zároveň som bola veľmi často podceňovaná a odsudzovaná, pričom moje užívanie bolo veľmi často zveličované ostatnými ľuďmi“. Respondent č.5 sa na adresu správania voči jeho osobe vyjadril: „nepovedal by som že neférovo, ale inak určite. Pripadalo mi to, ako keby som

bol pre nich menejcenný, pritom som rovnaký“. Zaujímavým je vyjadrenie respondenta č.4, ktorý zažil odsudzovanie „paradoxne v kruhu ľudí ktorí taktiež príležitostne užívajú, čiastočne aj preto že neinklinujú k hudbe ktorú mám rád a spájajú si to len s drogami a ničím iným“. Respondentka č.4 hoci osobne „nezažila, aby sa ku mne niekto kvôli tomu, že som užívateľ správval neférov“, myslí si, že „na Slovensku je problematika užívania dosť precenená pretože veľa užívateľov je hádzaných do jedného vreca s extrémnymi prípadmi ľudí, ktorí nemajú užívanie pod kontrolou a tým robia z tejto veci vec, na ktorú sa ľudia pozerajú ako na niečo neprípustné“.

Táto stigma ale nemala odradzujúci vplyv na vzorce či frekvenciu užívania takmer žiadnej respondentky či respondenta, okrem respondentky č.3, pri ktorej „niekedy mi to pomôže prestať, no niekedy to má presne opačný efekt“. Zároveň najčastejšou sociálnou skupinou, ktorá užívateľov odrádzala aj aktívne bola rodina (v prípade, že samozrejme vedela o užívaní), ale aj tieto snahy sa nestretli s úspechom, ako vidíme napríklad v slovách respondenta č.2: „áno, viackrát mi bolo odhovárané hlavne od rodiny. Moje užívanie sa za tie roky zmenilo viackrát. Raz viac, raz menej. No stále to bolo z mojej vlastnej vôle, nebol som ovplyvňovaný ani z jednej ani z druhej strany“. Respondent č.5 zas vidí odhováranie od neužívateľov ako nelegitímne a „pasívne, lebo nevie o čom hovorí“. O vyhľadání pomoci premýšľala polovica respondentiek a respondentov, pričom druhá polovica nepremýšľajúca o vyhľadání pomoci medzi dôvodmi uviedla, že „užívanie mi momentálne do života nezasahuje spôsobom, ktorý by som potrebovala riešiť“ (respondentka č.5), či „pretože moje užívanie ničoho nie je na takej úrovni, aby to pomoc potrebovalo“ (respondentka č.4). Spomedzi tých, ktorí pomoc vyhľadať chceli ju ale nikto skutočne nevyhľadal. Je ale nutné podotknúť, že respondentka č.1 chcela vyhľadať pomoc ohľadom legálnej substancie: „ohľadom alkoholu som chcela veľakrát vyhľadať pomoc, nakoniec som bola konzum schopná obmedziť sama. Informačné stránky protialkoholických liečební mi v tom ale určite pomohli.“ Respondent č.2 sa k téme pomoci vyjadril „no jasné, aj teraz potrebujem pomôcť“. Dôvod nevyhľadania pomoci veľmi jasne uviedla respondentka č.3, pričom „hlavným faktorom prečo by som pomoc nevyhľadala je hanba a stigma sprevádzaná s užívaním“. Naopak ale žiadna respondentka či respondent nevyjadrili, že by ich užívanie (či strach z prezradenia ich užívania) nejako obmedzilo vo využití istých príležitostí.

Väčšina respondentov a respondentiek zažila alebo aspoň vnímala istú formu stigmaty, ktorá je spôsobená užívaním. Došlo tak či už ku pejoratívnym označeniam ako „feťák“ alebo ku zmene správania k užívateľovi po tom, ako jeho okolie zistilo tento jeho stigmatizujúci atribút.

Dôsledkom toho sa tak títo ľudia respondentovi či respondentke začali vyhýbať či chovať sa viac odmerane, pričom vytvárali odsúdeniahodné a menejcenné „other“ na základe faktu, že respondentka či respondent je užívateľom. Automaticky ich tak spájali aj s inými negatívnymi vlastnosťami, ako je napríklad inklinácia ku kriminalite, menšia inteligencia či hygienickosť. Je preto veľmi pochopiteľné, že respondentky a respondenti majú problém zdôveriť sa s užívaním iným ľuďom ako iným užívateľom, pretože riziko takejto zmeny chovania voči nim je príliš vysoké. Napriek tomu ale takéto správanie okolia nemalo žiaden vplyv na vzorce užívania, pričom je pravdepodobnejšie, že odsudzovanie a diskriminácia vyústi v ešte väčšiu intenzitu. Aktívne príležitostne odhovárali od užívania členovia rodiny, ale tieto snahy neboli úspešné, a akékoľvek zmeny v užívaní vychádzali z iniciatívy samotných respondentiek a respondentov. O vyhľadání pomoci rozmýšľala polovica, pričom ale z tejto polovice nikto v skutočnosti pomoc nevyhľadal, čo môže byť pripísané strachu z ďalšej stigmatizácie a malému množstvu možností pomoci v slovenskom prostredí.

6.4 Vnímanie prezentácie drogovej otázky (sekuritizácie)

Viacere respondentky a respondenti sa vyjadrili aj ku všeobecnejšiemu obrazu o drogách v Slovenskej spoločnosti tvorenému médiami či politikmi. Prakticky všetci sa zhodli, že drogová otázka nie je prezentovaná hodnoverne. Väčšina videla problém v prezentácii drog médiami, ako napríklad respondentka č.4, ktorú „často ma to našťve lebo táto problematika je hlavne v médiách podľa mňa dosť zveličovaná a tým, že to v médiách podávajú takto, vytvárajú taký istý pohľad na drogy aj u ľudí, ktorí to v médiách vidia a počujú a nemajú s nimi (drogami) vlastné skúsenosti, takže ich odsudzujú na základe týchto podávaných informácií“. Rovnako negatívne sa vyjadrila aj respondentka č.2, podľa ktorej „médiá sú prostriedkom, ktoré hájajú väčšinové názory, ktoré v prípade Slovenskej republiky sú častokrát veľmi diskriminačné, zaostané, sexistické, rasistické a homofóbne“. Respondent č.4 zas televíziu berie s veľkou rezervou, „nakolko tam uvidíš len reportáže o tom koho chytili a to rozhodne nepomáha ľuďom ktorí by aj potrebovali pomoc. Skôr ich to odrádza pretože nie sú si istý, či môžu veriť našim inštitúciám“. Respondentka č.3 pri tejto téme dala do kontrastu k ilegálnym drogám prezentovanie a akceptovanie legálnych substancií: „Keď som brala pervitín v minulosti tak to bolo odsudzované, no teraz keď beriem lieky na ADHD predpísané od lekára s podobnou účinnou zložkou tak to je spoločnosťou akceptované. Zároveň alkohol je vo všetkých médiách, reklamách. Pitie alkoholu je prezentované ako vec, ktorá by sa mala robiť. Ale ostatné drogy, ktoré môžu byť menej nebezpečné sú spoločnosťou absolútne neakceptované“. Podľa respondentky č.1 je pre zmenu drogová problematika „vážna a zaujímavá téma zneužívaná na

dosiahnutie osobných politických cieľov konzervatívnymi stranami“. Respondentka č.5, a respondent č.3 a č.5 vidia základ problému v slabej informovanosti obyvateľstva, pričom respondentke č.5 „pri počúvaní názorov o drogovom probléme sa mi ženie hlavou, že veľa ľuďom chýba veľa poznatkov“, podľa respondenta č.3 „ľudia sa boja toho, čomu nerozumejú. Hlavne staršie generácie, ktoré si spájajú drogy len s vraždami a nelegálnym biznisom“, a respondent č.5 zas tvrdí, že „nevedia o čom hovoria. Hovoria o niečom, čo nikdy nezažili.“

Respondentky a respondenti tak vo výsledky vnímajú prezentáciu drogovej otázky politikmi či médiami ako veľmi zveličenú, pričom poskytuje len veľmi zjednodušený pohľad opisujúci drogy a užívateľov ako niečo nebezpečné, proti čomu je možné zasahovať len pomocou zákonov a polície. Takáto prezentácia navyše umocňuje asociovanie užívania k iným ilegálnym aktivitám spojeným s násilím či krádežami, čo samozrejme zvyšuje negatívne názory a emócie v radoch verejnosti. V médiách tak chýba aj alternatívny pohľad, ktorý by narúšal toto nesprávne vnímanie, a tak je v slovenskej spoločnosti nedostatok informácií, ktoré ľuďom umožnia vytvoriť si vlastný názor o tomto probléme. Politické strany navyše využívajú drogovú problematiku či už pre získanie pozornosti a voličov snahami o vytvorenie spoločného frontu na boj proti tejto existenčnej hrozbe, alebo naopak sľubovaním (neuskutočniteľných) reforiem.

6.5 Vnímanie a efektívnosť legislatívy, návrhy zmien

Ďalšou dôležitou témou v diskurze o drogách je efektívnosť tvrdo nastavených protidrogových zákonov v odradzovaní od užívania drog. Podľa slov respondenta č.2, „legislatíva je určite priostrá. Keď sa ti viac oplatí zabiť policajta ako sa nechať chytiť s 10 gramami tak je nad čím sa zamyslieť...systém je nastavený celý zle a súcitím s ľuďmi, ktorí naňho doplácajú“. Zároveň respondentka č.1 verí, že „nejde o to, či je legislatíva správne nastavená, ale že je nastavená na základe mýtov“, čo dopĺňa svojim vyjadrením respondentka č.3, podľa ktorej „najčastejšie je potrestaný obyčajný užívateľ alebo díler na malej škále, zatiaľ čo zdroj odkiaľ drogy idú je nedotknutý“. Žiadnu respondentku či respondenta ale zákony od užívania neodradili, hoci pri hovorení o iných ľuďoch sa respondent č.1 vyjadril, že „je to veľmi individuálne pre každú osobu“ a respondentka č.3 zároveň poznala veľa ľudí, „ktorí aj napriek nátlaku okolia nezačali s užívaním návykových látok práve kvôli strachu z ostro nastavených zákonov alebo strachu z rodičov.“ Na druhej strane respondentka č.1 vyjadrila opačný názor, pretože podľa jej slov „väčšina ľudí čo poznám si ani nedáva prehnany pozor aby ich nechytily“. Viackrát sa objavil aj názor presne opačného efektu ostro nastavených protidrogových zákonov, ako napríklad pri

respondentke č.2, ktorá sa vyjadrila, že „mali skôr opačný vplyv“ či pri respondentovi č.3, ktorý sa vyslovil, že „užívateľ sa k droge dostane, keď chce. Žiadne zákony ho nezastavia, sprísňovanie zákonov má niekedy presne opačný vplyv. Myslím si, že do istej miery by mali byť voľnejšie“. S týmito vyjadreniami súhlasí aj to od respondentky č.3 – „Potom, čo sa deti dostanú do vyššieho veku a začínajú sa spoznávať s alkoholom, cigaretami a marihuanou ten adrenalín, ktorý sprevádza tieto návykové látky sa stane súčasťou zábavy. Čiže by som povedala že ostro nastavené zákony môžu mať opačný vplyv“. Zároveň respondentka č.3 vidí, že „veľký problém so zneužívaním drog je zapríčinený našim zdravotníctvom. Lekár na Slovensku nemá problém predpísať benzodiazepíny a iné návykové látky aj ľuďom vo veľmi mladom veku. Tieto lieky sú ľuďmi zneužívané vo veľkej miere aj keď ich majú predpísané...napriek tomu je legislatíva nastavená tak, že potrestaný bude obyčajný človek, zatiaľ čo lekár veselo predpisuje lieky ďalej.“

Na prípadnú doplnujúcu otázku zisťujúcu, pri ktorých drogách si vedia predstaviť uvoľnenie zákonov, odpovedali prakticky všetci v prospech uvoľnenia reštrikcií ošetrovujúcich marihuanu (najčastejšie sú zástancami legalizácie), odôvodňujúc to menšou nebezpečnosťou v porovnaní ku alkoholu, pozitívnymi liečebnými účinkami a získaním finančných prostriedkov v prospech štátu („stačí sa pozrieť na Colorado, po legalizácii marihuany štát zarába neskutočné peniaze – respondent č.3). Približne polovica (respondentky č.1, č.3, č.5 a respondenti č.1, č.3) si vie predstaviť legalizáciu aj iných substancií, ako napríklad psychadeliká či MDMA, pričom je tento názor argumentovaný možnými liečebnými účinkami alebo vyššou bezpečnosťou užívania vďaka kontrolovanej kvalite a trhu. Viacerí ale upozornili na možné nebezpečenstvá a na nutnosť opatrnosti pri zmenách v legislatíve, ako napríklad respondent č.1, podľa ktorého „psychadeliká by si zaslúžili byť legálne, no sú nebezpečné pre psychicky slabších“, či respondent č.2, ktorý verí, že „s drogami treba určite opatrne, som za nižšie tresty no povoliť všetko zas nemôžeme“. Respondent č.5 zas vidí, že „pri marihuane mi zákony prídu trochu drastické, no pre ostatné drogy by som tvrdé tresty ponechal.“ Ani nikto iný nevyjadril úplnú legalizáciu všetkých substancií odôvodňujúc to napríklad tým, že „by sa našlo veľa ľudí, ktorí by to zneužívali“ (respondentka č.4). O takýchto možných legislatívnych zmenách sa ale respondenti č.3 a č.4 nevyjadrili veľmi optimisticky, pretože „na Slovensku sme o pár desaťročí pozadu“ a „to určite v blízkej dobe nepripadá v úvahu“.

Respondentky a respondenti uviedli viacero možných aktérov, ktorých vidia ako legitímnych pri riešení otázky drog v Slovenskom prostredí. Viackrát sa v odpovediach objavili nezávislé organizácie (respondent č.4 a respondentka č.5), štát (respondent č.3), kombinácia štátu „v

spolupráci s nejakou nezávislou organizáciou, ktorá sa venuje drogovej otázke a vedela by rozumne a slušne predstaviť možnosti riešenia drogovej otázky v našej krajine“ (respondent č.2), či „mladí politici, ktorí nechcú, aby sme boli 30 rokov vo všetkom za západnými krajinami“ (respondent č.1). Podľa respondenta č.5, „určite ak sa chce na Slovensku niečo zmeniť, je na to potrebná legislatíva. A štátne inštitúcie pomáhať chronickým užívateľom zapadnúť naspäť do spoločnosti.“ Zároveň ako krajiny, od ktorých si má Slovensko vziať príklad riešenia uviedli Švajčiarsko, Portugalsko, Kanadu či Holandsko, alebo „hocijaká krajina, čo má čo i len dekriminalizovanú marihuanu“ (respondent č.2). Viacerí ale dodali, že pre Slovensko je reálnejšie si brať príklad z Česka, pretože podľa slov respondentky č.1 „prípady Švajčiarska a Portugalska sú určite zaujímavé, no ťažko aplikovateľné u nás pri našej nízkej vzdelanosti a nezaujmu štátu vzdelávať o témach drogovej závislosti. Minimálne by sme si mohli brať príklad z Česka čo sa týka legislatívy spojenej s marihuanou“, alebo ako povedal respondent č.1: „Portugalsko vyhralo vojnu proti drogám tým, že ich zlegalizovalo, naša krajina na to ale nie je pripravená, tak aspoň menej trestať tých čo sa len chcú zabaviť a viac tých bezmozgov čo na niečom idú denno denne a zvyšuje to ich agresiu, respektíve sklony ku kriminalite“.

Podľa všetkých respondentiek a respondentov je súčasná legislatíva nastavená príliš priostro a neodpovedá nebezpečnosti drog, pričom na ňu najčastejšie doplácajú práve bežní užívatelia, a nie zdroj, z ktorého drogy prichádzajú (či díleri obchodujúci s veľkými množstvami). Takáto legislatíva ale nemá v dostatočnej miere žiadaný odstrašujúci efekt – hoci odradí zopár potenciálnych užívateľov, drogy ako „zakázané ovocie“ sú pre mnohých (hlavne mladších) ešte o to vyhľadávanejšie, pretože majú vďaka ilegalite z užívania okrem efektu danej substancie aj adrenalínový zážitok. K tomuto fenoménu údajne dopomáha aj prax lekárov, ktorí nemajú problém mladším ľuďom predpísať lieky, ktoré sú často návykové. Hoci žiadna respondentka či respondent nevyjadrili podporu legalizácii všetkých substancií (z obáv o zneužívanie), uvoľnenie do istej miery si vedia predstaviť všetci. Uvoľnenie legislatívy ošetrojúcej marihuanu, ktorú podporujú (hoci v rôznych formách) všetky respondentky a respondenti, umožní zníženie stigmy spájanej s jej užívaním, menší počet bežných užívateľov vo väzbe, či pri jej legalizácii príliv peňazí do štátnej pokladnice. Objavili sa aj názory o uvoľnení aj pri iných substanciách, pričom ale stále zaznelo aj varovanie, že je nutné pri takýchto radikálnejších zmenách postupovať opatrne. Takéto možné zmeny ale v súčasnosti nevyzerajú príliš realisticky, ako bolo možné vidieť pri neúspechu akýchkoľvek väčších reforiem, pričom tento názor zdieľajú aj respondentky a respondenti. Ako možných reformátorov ale vidia

nezávislé organizácie či politikov v mladšom veku, ktorí nechcú zaostávať za rozvinutými západnými krajinami. Krajinu, z ktorej si Slovensko môže brať príklad je Česko, ktoré nespravilo až také radikálne zmeny ako napríklad Portugalsko, a navyše so Slovenskom zdieľa rovnakú minulosť komunistického režimu.

6.6 Nie všetkých užívateľov do jedného vreca

Zároveň takmer všetky respondentky a respondenti zastávajú názor, že je nutné medzi užívateľmi rozlišovať, pričom toto rozlišovanie zakladajú na rozličných charakteristikách. Opakovane sa objavili vyjadrenia (respondenti č.2 a č.3, respondentka č.1) že je nutné rozlišovať medzi užívateľmi „mäkkých“ (marihuana) a „tvrdých“ drog (MDMA, metamfetamín, kokaín), ale aj nutnosť rozlišovať medzi užívateľmi majúcimi svoje užívanie pod kontrolou a drogy užívajú rekreačne, a medzi užívateľmi, ktorí sú od drog závislími. Konkrétne boli ľudia, ktorí majú užívanie pod kontrolou opísaní ako takí, „ktorí to robia čisto rekreačne a okrem toho sa im v živote darí a dokážu normálne fungovať, pracovať...ktorí to nepreháňajú a nie sú na tom nejak ťažko závislí“ (respondent č.4); „ktorí majú limity a vedia sa správať“ (respondent č.3); „tí, ktorí užívajú za účelom zábavy a v okruhu priateľov a je jedno či raz za týždeň, raz za mesiac, raz za 5 mesiacov“ (respondentka č.5); „určite. Rozdelil by som ich na chronických a príležitostných“ (respondent č.5). Ako skupinu, ktorá užívanie nemá pod kontrolou si môžeme predstaviť ľudí, „ktorí sú ťažko závislí a nedokážu bez drog fungovať, a je očividné že kvôli tomu sa im nedarí ani v osobnom ani v profesionálnom živote“ (respondent č.4); „ľudia, ktorí v tom nachádzajú jedinu cestu von napríklad z depresí, čiže sú psychicky chorí“ (respondent č.3); „tí, ktorí sú na drogách závislí a nedokážu sa ovládať a užívajú hocikedy, nie príležitostne a drogy im ovplyvňujú každodenný normálny život“ (respondentka č.5). Opačný názor o kategorizácii ale vyjadrila respondentka č.3, ktorá si myslí, že „ak začneme užívateľov kategorizovať iba začneme stigmatizovať jednu kategóriu viac ako druhú a tak znížime šancu na pomoc istým znevýhodneným kategóriám“. Pri tejto otázke vidíme prevládajúcu zhodu medzi opýtanými, pričom delenie je podľa odpovedí možné podľa viacerých kritérií, medzi ktoré patrí typ drogy, ktorý je užívaný, frekvencia užívania či to, ako užívanie ovplyvňuje každodenné fungovanie. Ako akceptovateľnejší sú tak vnímaní užívatelia, ktorí majú svoje užívanie pod kontrolou a slúži im skôr ako voľnočasová aktivita v porovnaní k tým, ktorých užívanie ovláda a prípadné je možné opísať ich slovom „závislí“. Užívatelia, ktorí majú svoje užívanie pod kontrolou tak v podstate nestoja mimo spoločnosť, pretože im užívanie nezasahuje do ostatných sfér života, a aj väčšina respondentov a respondentiek sa

podľa iných odpovedí zaradzujú do tejto kategórie. Otázkou ale ostáva, či prípadné delenie, ktoré by bolo podané širšej spoločnosti naozaj ešte o to viac neznevýhodní práve ľudí, ktorí nemajú užívanie pod kontrolou a tak zníži ich šancu dostať sa ku potrebnej pomoci, a práve túto obavu veľmi prezieravo vyjadrila respondentka č. 3.

6.7 Odkazy, zhrnutie

Na záver ešte respondenti, č.2, č.3 a č.5 chceli možným čitateľom odkázať pár slov. Respondent č.5: „Všetko s mierou.“ Respondent č.2: „naším čitateľom by som rád odkázal, že drogy nie sú zlé. Len treba všetkého s mierou, maximálne s dvoma.“ Respondent č.3: „ako užívateľ chcem ale podotknúť, že nepodporujem ilegálny predaj drog ani jeho užívanie. Drogy mi ale pomohli v istých veciach inak sa pozeráť na svet, pomohli mi v ťažkých časoch ako taký únik z reality, no som si stále vedomý ich závažných účinkov a mám k nim veľký rešpekt. Ak dokážeme piť s rozumom, dokážeme aj drogovať s rozumom.“

Ako sme mohli vidieť v predchádzajúcich odstavcoch, respondenti a respondentky tvoria rozmanitú skupinu venujúcu sa rôznym zamestnaniam či štúdiám, podľa tohto kritéria nerozoznatelnú od hociktorej inej v Slovenskom obyvateľstve. Zároveň to potvrdili aj svojimi slovami, keď sa všetci cítia byť súčasťou spoločnosti, a nevidia užívanie drog ako niečo, čo by ich malo nejakým spôsobom vylučovať. S užívaním začali v pomerne mladom veku, dôležitým faktom ale je, že ich prvú skúsenosť s drogami netvorili drogy ilegálne, ale naopak tabak či alkohol. K týmto (hlavne alkoholu) sa viaceré a viacerí vyjadrili negatívnejšie ako ku niektorým drogám ilegálnym, hlavne marihuane. Navyše propagáciu a zobrazovanie alkoholu ako niečoho žiadúceho a spoločnosťou silno akceptovaného vidia často ako problém, pretože podľa ich slov je alkohol často nebezpečnejšou drogou v porovnaní k niektorým ilegálnym drogám. Svoje užívanie ale všetci do istej miery taja, najčastejšie pred rodinou a neužívateľmi, pretože viaceré respondentky a respondenti sa stretli so stigmatizujúcim a diskreditujúcim prístupom voči ich osobe, akonáhle ľudia v ich okolí zistili, že sú užívateľmi. Tieto stigmatizujúce zmeny boli prejavované pomocou narážok a pejoratívnych označení ako „feťák“, „čierna ovca“ či „narkoman“, alebo negatívnou zmenou chovania a vyháňaniu sa užívateľke či užívateľovi, pretože ich videli ako niekoho menej hygienického či ambiciózneho. Túto stigmú ale vnímajú aj tí, ktorí ju na vlastnej koži nezažili, pretože vidia, ako sú okrajové prípady využité na generalizáciu všetkých užívateľov. Vo výsledku sa tak väčšina častejšie stýka s inými užívateľmi, pretože vedia, že ich kvôli tomuto ich „diskreditovateľnému“ atribútu neodsudzujú.

Stigma, či už cítená alebo odohrávajúca (prípadné odhováranie od okolia) ale nemali žiaden vplyv na užívanie drog, pričom zmeny prišli len po rozhodnutiach z vlastnej iniciatívy užívateľiek a užívateľov. Vo výsledku tak napriek tomu, že polovica zvažovala vyhľadanie pomoci (aj s užívaním alkoholu), ani jedna respondentka či respondent ju nakoniec nevyhľadali, a podľa jednej respondentky to bolo práve kvôli stigme okolo užívateľov drog. Hoci so samozrejmych dôvodov nepadlo slovo sekuritizácia, všetky respondentky a respondenti sa nezávisle zhodli, že zobrazenie drogového problému je prehnané. Za najčastejších vinníkov boli označené médiá a politické strany, ktoré spôsobujú to, že obyvateľstvo oplýva len čiastočnými informáciami. Vo výsledku tak vidí všetkých užívateľov ako nebezpečných kriminálnikov ohrozujúcich spoločnosť. Táto sekuritizácia otázky drog na Slovensku vyúsťujúca vo veľmi ostro nastavenú protidrogovú legislatívu ale nijako neovplyvnila užívanie drog žiadnej respondentky či respondenta, a občas mala opačný efekt, keďže užívanie ilegálnych substancií je pre mladých ľudí ako „zakázané ovocie“. Aj napriek vnímaniu situácie ako veľmi nežiadúcej si ale respondentky a respondenti vedia predstaviť zmenu, pričom najviac sa ich zhodlo na jemnejších zákonoch voči marihuane (prípadne psychadelík), argumentujúc možnými finančnými výhodami pre štát, väčšou bezpečnosťou užívaných drog a ich možným medicínskym využitím. Ako aktéra, ktorý má riešiť tieto otázky vidia nezávislé organizácie, štát či kombináciu oboch. Slovensko si podľa ich slov môže zobrať príklad z viacerých štátov (pričom ale uznávajú, že v súčasnosti nie je možné radikálne meniť systém), ako napríklad Švajčiarsko, Colorado (Spojené štáty americké) alebo Česko. Zároveň ale väčšina respondentiek a respondentov vyjadrila, že je nutné rozlišovať medzi užívateľmi, pričom hlavným kritériom je to, či majú užívanie „pod kontrolou“ a teda či užívanie negatívne vplýva na ich každodenné činnosti.

Záver – prehľad zistení, možné kroky vpred

Ako sme mohli vidieť v predchádzajúcich riadkoch, odstavcoch či stranách, kombináciou teórií sekuritizácie a stigmatizácie je možné analyzovať drogovú problematiku v Slovenskom prostredí v pomerne novom svetle. Tá sa napokon ukázala oveľa komplexnejšou, ako sa mohlo zdať na prvý pohľad, pretože sekuritizácia a stigmatizácia drog nebola v čase konštantnou – vyvíjali sa a menili či už na medzinárodnej, alebo aj štátnej úrovni, a konkrétne na Slovensku prešli veľkými zmenami. Následkom či už vonkajších (príliv drog zo zahraničia, pristúpenie k medzinárodným dohovorom), alebo vnútorných faktorov (zmeny v zdravotníctve, zmena politického režimu), sa z „problému, ktorý mal nebyť“ v časech Československa stal problém, ktorý ohrozuje slovenskú bezpečnosť a spoločnosť. V súčasnosti tak vidíme, že drogy a ich užívatelia sú považovaní za hrozbu pre spoločnosť a takéto správanie je silno odsudzované a diskreditované. Pretože boli drogy považované za hrozbu pre spoločnosť, vládnuce politické strany urýchlene prijali legislatívu zameranú na boj proti tomuto „problému“, pričom ale táto legislatíva nebola nijako konzultovaná a nepredchádzali jej diskusie, čo môžeme vidieť ako jasný prejav sekuritizácie. Takýto postoj je možné vidieť dodnes, keď je legislatíva stále veľmi represívnu (trestajúcou aj malé množstvá ilegálnych drog), a akékoľvek pokusy o väčšiu reformu narážajú na politickú nevoľu. Táto nevoľa sa prejavuje aj okamžitým odporom z radov politických strán, ktoré svojimi hyperbolickými vyjadreniami vykresľujú otázku drog stále ako otázku bezpečnosti štátu. Tým zabraňujú vytvoreniu možného dialógu a hľadaniu riešení otázok. Negatívne názory spoločnosti zas odrážajú stigmú obklopujúcu drogy, keď užívateľov často vopred odsudzujú a vidia ako násilné kriminálne živly existujúce mimo spoločnosť. Tieto názory sa za posledné desaťročia zmenili len marginálne. Často dokonca občania vidia drogový problém ako neustále narastajúci, hoci viaceré prieskumy ukazujú, že konzumácia drog klesá, prípadne ostáva konštantnou (substanciou, ktorá ako jediná vykazuje nárast užívania aj u mladistvých je alkohol). Hlavným poslanstvom tejto práce ale nebolo ukázať tento vývoj a súčasný stav – hoci vybudovanie čo najpravdivejšieho kontextu je samozrejme nevyhnutné – ale umožnením užívateľom vyjadriť sa ukázať ako vnímajú tento súčasný stav, a ako na nich sekuritizácia a stigmatizácia vplývajú. Došlo tak o pokus o vytvorenie komunikačného kanála a vykonanie drobného kroku ku emancipácii, pretože užívatelia odpoveďami širšej spoločnosti ukázali, že nielenže nestoja mimo nej, ale ani nevykazujú snahy k dosiahnutiu takéhoto statusu – práve naopak. Všetci sa vidia ako jej plnohodnotnou súčasťou, a pochopiteľne nie sú v súčasnej situácii spokojní, pričom určili aj isté kroky, ktoré ju môžu zlepšiť a týmito návrhmi (aj svojou celkovou spolupracou) dokázali, že sa chcú emancipovať, nie od spoločnosti

oddeľovať ani byť oddeľovanými. Všetky a všetci respondenti uviedli, že študujú či pracujú (alebo kombinujú obe) a že sa zároveň cítia byť jej bežnou súčasťou. S užívaním začali v pomerne mladom veku (15-17) rokov, dôležitým ale je, že užívaniu ilegálnych drog predchádzalo užívanie alkoholu a cigariet. Hlavne ku alkoholu sa zároveň respondentky a respondentky vyjadrili často veľmi negatívne, pretože ho napriek jeho legálnosti vidia ako drogu nebezpečnejšiu pri porovnaní k niektorým ilegálnym substanciami (hlavne marihuane). Pri súčasnom stave nie je prekvapivé, že všetci do istej miery svoje užívanie utajujú, hlavne pred inými neužívateľmi. Toto rozhodnutie je často argumentované tým, že neužívatelia majú vo zvyku zmeniť správanie a diskreditovať či odsúdiť jednotlivca po tom čo zistia, že je užívateľom. Hoci nie všetci zažili túto stigmú na vlastnej koži (poznámkami ako feťák, zlodej či vyhýbaním sa užívateľovi), všetci do istej miery vnímajú, ako negatívne je na užívateľov v Slovenskej spoločnosti nazerané. Aj preto sa väčšina vyslovila, že častejšie vyhľadávajú spoločnosť iných užívateľov, pretože je pri nich menšie riziko stigmatizácie. Ďalším dôsledkom stigmatizácie je aj nevyhľadanie pomoci pri tých, ktorí o vyhľadaní pomoci premýšľali. So súčasným zobrazovaním drog a užívateľov ani nastavením legislatívy ale nesúhlasia, pričom ako hlavný vinníci súčasného stavu sú označované médiá (zobrazujúce len extrémne prípady, ktoré generalizujú užívateľov), politici (ktorí negatívnym postojom ku drogovej problematike sledujú svoje politické ciele), či celková neznalosť tejto problematiky verejnosťou, majúca za následok strach z neznámeho. Táto sekuritizácia a stigmatizácia ale podľa slov užívateľov a užívateľiek na ich užívanie nemali žiaden vplyv, pričom podľa niektorých mala napríklad ostro nastavená legislatíva presne opačný účinok, pretože z ilegálnych drog vytvorila akési „zakázané ovocie“. Väčšina zároveň verí, že je nutné medzi užívateľmi rozlišovať, pričom hlavným kritériom je to, či majú svoje užívanie „pod kontrolou“.

Napriek takejto situácii si ale respondentky a respondenti dokážu predstaviť kroky, ktoré môžu pomôcť ku zlepšeniu situácie a následnej emancipácii. Okrem vyššej informovanosti občanov o drogách vyjadrili, že zlepšeniu môže pomôcť čiastočné uvoľnenie protidrogovej legislatívy, hlavne vo vzťahu k marihuane. Objavilo sa aj pár názorov o rozvoľnenie aj pri iných drogách (napríklad psychadelikách) – často ale vyjadrili nutnosť opatrnosti pri podobných krokoch. Tieto kroky boli argumentované možným medicínskym využitím, finančnými ziskami pre štát a väčšou istotou pri bezpečnosti substancií. Zároveň ale ani jedna respondentka či respondent nevyjadrili názor, že sa majú stať všetky drogy legálnymi a voľne dostupnými, pretože takýto krok riskuje zneužitie a môže naopak situáciu zhoršiť. Spomedzi aktérov, ktorí majú túto zmenu hnať sa objavili najčastejšie nezávislé organizácie, ale aj štát či kombinácia nezávislých

organizácii a štátu. Medzi príkladmi štátov, od ktorých môže Slovensko čerpať inšpiráciu sa objavilo Česko, Švajčiarsko či Holandsko (za najpravdepodobnejší príklad je považované Česko). Opatrným prístupom k obom návrhom je možné skutočne situáciu krok za krokom zlepšiť. Vyššiu informovanosť občanov je možné dosiahnuť pomocou viacerých krokov. Prvým z krokov je opatrnejší prístup ku kampaniam majúcim za cieľ prevenciu užívania drog, pretože tieto kampane často šíria stigmatizujúci stereotypický obraz o užívateľoch drog. Efektivita podobných kampaní je navyše silno otázná, pričom často dôjde k efektu presne opačnému (Werb et al. 2011). Ďalším krokom, ktorý stojí za zváženie je (mediálna) kampaň, ktorá redukuje stigma okolo užívania ilegálnych drog. K tejto iniciatíve je ale nutné pristúpiť s veľkou opatrnosťou, a konkrétnu podobu je nutné konzultovať s organizáciami zaoberajúcimi sa konzumáciou drog. Aj tu hrozí dosiahnutie opačného efektu, pretože sa ku užívaniu drog pritiahne viacero pozornosti, čo môže spôsobiť ešte väčšiu stigmatizáciu. Tretím spôsobom, ako zlepšiť celkovú informovanosť občanov je zlepšiť spravodajstvo spojené s užívaním drog, ktoré je často silno zamerané na tie najkrajnejšie prípady, čím generalizuje a stigmatizuje všetkých užívateľov. Čiastočné uvoľnenie protidrogovej legislatívy je najťažšie vykonateľným, ale najvplyvnejším krokom. Takémuto čiastočnému uvoľneniu ale samozrejme musí predchádzať diskusia, a je nutné k nemu pristúpiť s veľkou dávkou opatrnosti. Zmenou, ktorá môže mať v slovenskom prostredí veľký dosah a oslabiť stigmatizáciu a sekuritizáciu (a naopak posilniť emancipáciu) je dekriminalizácia prechovávaného istého (malého) množstva drog. Inšpiráciou sa môžu stať reformy (hoci neúspešné) Lucie Žitňanskej či Márie Kolíkovej, pričom je možné začať s dekriminalizáciou marihuany, a podľa výsledkov tohto kroku je možné zvážiť dekriminalizáciu iných substancií, čo ale pri súčasnom vládnom zastúpení nevyzerá pravdepodobné. Napriek tomu ale môže ďalší výskum nadviazať tým, že preskúma v slovenskom prostredí (ideálne na väčšej škále) práve konkrétne možnosti, akými je dané kroky možné implementovať a ako zjemniť či zvrátiť stigmatizáciu a sekuritizáciu (užívateľov) drog.

Apendix

Približné znenie otázok v rozhovoroch (väčšina respondentov a respondentiek preferovala tykanie)

Pracuješ či chodíš na vysokú školu?

- Akú vysokú školu/čo študuješ?
- Akú zastávaš pracovnú pozíciu

V koľkých rokoch si približne začala/začal (s užívaním drog)?

- V koľkých rokoch s ktorými drogami?

Stáva sa ti, že svoje utajovanie pred okolím tajíš?/Dávaš si pri istých ľuďoch pozor, aby si neprezradila/neprezradil svoje užívanie?

Čo si myslíš o tom, že sú často užívatelia postavení mimo spoločnosti?

- Považuješ sa za jej súčasť?

Zažila si/zažil si, že sa k tebe niekto správal inak len kvôli tomu, že si užívateľkou/užívateľom?

- ako sa toto správanie prejavilo?

Máš pocit, že ťa zákony nejako odradili od užívania?/Odradzovali, či odradzujú ťa ľudia v tvojom okolí a malo toto odradzovanie efekt?

Cítila/cítil si niekedy, že chceš ohľadom svojho užívania vyhľadať pomoc?

- Ak áno, z akých si ju vyhľadala/vyhľadal či nevyhľadala/nevyhľadal?

Myslíš si, že je nutné rozoznávať medzi užívateľmi?

- Do akých kategórií by si ich rozdelila/rozdelil?

Ako vnímaš to, akým spôsobom sú drogy/drogový problém na Slovensku prezentované?

- Ide podľa teba v skutočnosti o menší či väčší problém?

Ak si predstaviš, že môžeš zmeniť zákony okolo drog, čo by si zmenila/zmenil?

- Aké orgány by mali túto zmenu vykonať
- Môže si Slovensko zobrať príklad aj od iného štátu? Akého?

Použitá literatúra

- AKTUALITY.SK, 2013. Obyčajní ľudia chcú tvrdšie tresty za drogy. *Aktuality.sk* [online] [cit. 4.7.2022]. Dostupné na: <https://www.aktuality.sk/clanok/232699/obycajni-ludia-chcu-tvrdsie-tresty-za-drogy/>
- ARADAU, Claudia, 2004. Security and the democratic scene: desecuritization and emancipation. *Journal of International Relations and Development* [online]. 2004, roč. 7, č. 4, s. 388–413. ISSN 1408-6980, 1581-1980. Dostupné na: doi:10.1057/palgrave.jird.1800030
- ARADAU, Claudia, 2018. From securitization theory to critical approaches to (in)security. *European Journal of International Security* [online]. 2018, roč. 3, č. 3, s. 300–305. ISSN 2057-5637, 2057-5645. Dostupné na: doi:10.1017/eis.2018.14
- BALIBAR, Étienne, 2002. *Politics and the Other Scene*. Prel. Christine JONES, James SWENSON a Chris TURNER. London: Verso. ISBN 1-85984-725-0.
- BALZACQ, Thierry, ed., 2011. *Securitization theory: how security problems emerge and dissolve*. Milton Park, Abingdon, Oxon ; New York: Routledge. PRIO new security studies. ISBN 978-0-415-55627-9.
- BAYER, Ronald, 2008. Stigma and the ethics of public health: Not can we but should we. *Social Science & Medicine* [online]. 2008, roč. 67, č. 3, s. 463–472. ISSN 02779536. Dostupné na: doi:10.1016/j.socscimed.2008.03.017
- BAYER, Ronald a Amy L. FAIRCHILD, 2015. Stigma: Time for a hard conversation. *International Journal of Drug Policy* [online]. 2015, roč. 26, č. 7, s. 613–614. ISSN 09553959. Dostupné na: doi:10.1016/j.drugpo.2015.01.017
- BIGO, Didier, 2002. Security and Immigration: Toward a Critique of the Governmentality of Unease. *Alternatives: Global, Local, Political* [online]. 2002, roč. 27, č. 1_suppl, s. 63–92. ISSN 0304-3754, 2163-3150. Dostupné na: doi:10.1177/03043754020270S105
- BIGO, Didier a Emma MCCLUSKEY, 2018. What Is a PARIS Approach to (In)securitization? Political Anthropological Research for International Sociology. V: Didier BIGO a Emma MCCLUSKEY *The Oxford Handbook of International Security* [online]. B.m.: Oxford University Press, s. 115–130 [cit. 5.4.2022]. ISBN 978-0-19-877785-4. Dostupné na: doi:10.1093/oxfordhb/9780198777854.013.9

- BIGO, Didier a Anastassia TSOUKALA, ed., 2008. *Terror, insecurity and liberty: illiberal practices of liberal regimes after 9/11*. London ; New York: Routledge. Routledge studies in liberty and security. ISBN 978-0-415-46628-8.
- BOEKHOUT VAN SOLINGE, Tim, 2002. *Drugs and decision-making in the European Union*. Prel. Beverly JACKSON. Amsterdam: Mets & Schilt Publishers. ISBN 90-5330-327-8.
- BOOTH, Ken, 1991. Security and Emancipation. *Review of International Studies* [online]. 1991, roč. 17, č. 4, s. 15. Dostupné na: doi:146.102.122.100
- BOOTH, Ken, 1997. Security and Self: Reflections of a Fallen Realist. V: Keith KRAUSE a Michael C. WILLIAMS, ed. *Critical Security Studies: Concepts and Cases*. London: UCL Press Limited. ISBN 0-203-50176-4.
- BROWN, Lisanne, Lea TRUJILLO a Kate MACINTYRE, 2001. Interventions to reduce HIV/AIDS stigma: What have we learned? *Population Council*. 2001, s. 41.
- BURRIS, Scott, 2006. Stigma and the law. *The Lancet* [online]. 2006, roč. 367, č. 9509, s. 529–531. ISSN 01406736. Dostupné na: doi:10.1016/S0140-6736(06)68185-3
- BUZAN, Barry, 1983. *People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations*. 16 Ship Street, Brighton, Sussex: Wheatsheaf Books Ltd. ISBN 0-7108-0106-8.
- BUZAN, Barry, Morten KELSTRUP, Pierre LEMAITRE, Elzbieta TROMER a Ole WÆVER, 1990. *The European Security Order Recast: Scenarios for the Post-Cold War Era*. 25 Floral Street, London WC2E 9DS: Printer Publishers. ISBN 0-86187-142-1.
- BUZAN, Barry, Ole WÆVER a Jaap DE WILDE, 1998. *Security: A New Framework for Analysis*. London: Lynne Rienner Publishers, Inc. ISBN 1-55587-784-2.
- CARRAPICO, Helena, 2014. Analysing the European Union's responses to organized crime through different securitization lenses. *European Security* [online]. 2014, roč. 23, č. 4, s. 601–617. ISSN 0966-2839, 1746-1545. Dostupné na: doi:10.1080/09662839.2014.949248
- CORRIGAN, Patrick W. a Petra KLEINLEIN, 2005. The Impact of Mental Illness Stigma. V: Patrick W. CORRIGAN, ed. *On the stigma of mental illness: Practical strategies for research and social change*. [online]. Washington: American Psychological Association, s. 11–44 [cit. 27.5.2022]. ISBN 978-1-59147-189-9. Dostupné na: doi:10.1037/10887-001

- CÔTÉ, Adam, 2016. Agents without agency: Assessing the role of the audience in securitization theory. *Security Dialogue* [online]. 2016, roč. 47, č. 6, s. 541–558. ISSN 0967-0106, 1460-3640. Dostupné na: doi:10.1177/0967010616672150
- CRICK, Emily, 2012. Drugs as an existential threat: An analysis of the international securitization of drugs. *International Journal of Drug Policy* [online]. 2012, roč. 23, č. 5, s. 407–414. ISSN 09553959. Dostupné na: doi:10.1016/j.drugpo.2012.03.004
- CROCKER, Jennifer, B. MAJOR a C. STEELE, 1998. Social Stigma. V: D. T. GILBERT, S. T. FISKE a G. LINDZEY, ed. *The Handbook of Social Psychology*. Boston, MA: McGraw-Hill.
- ČARNOGURSKÝ ULC, 2022. Novela Trestného zákona - Advokátska kancelária Čarnogurský ULC. *Čarnogurský Law Firm ULC* [online] [cit. 4.7.2022]. Dostupné na: <http://www.ulclegal.com/sk/bulletin-pro-bono/ine/5674-novela-trestneho-zakona>
- ČENTĚŠ, Jozef, 2007. *Hmotnoprávne aspekty trestnej činnosti páchanej v súvislosti s nealkoholovou toxikomániou v Slovenskej republike*. Bratislava: Národné monitorovacie centrum pre drogy, Úrad vlády Slovenskej republiky.
- DŽAMBAZOVIČ, Roman, 2008. OBRAZ UŽÍVATEĽA DROG VO VEREJNOM A POLITICKOM DISKURZE NA SLOVENSKU. V: *Drogy v spoločnosti - politika a poznanie: Zborník príspevkov zo seminára Sociologického ústavu SAV a NMCD*. Bratislava: Národné monitorovacie centrum pre drogy, s. 40–56. ISBN 978-80-8106-001-4.
- EMMERS, Ralph, 2013. Securitization. V: Alan COLLINS, ed. *Contemporary Security Studies*. Great Clarendon Street, Oxford, OX2 6DP: Oxford University Press, Third Edition. ISBN 978-0-19-969477-8.
- ESPAD, 1997. *The 1995 ESPAD Report: Substance Use Among Students in 26 European Countries*. Stockholm: Council of Europe, Pompidou Group. ISBN 91-7278-065-7.
- ESPAD, 2007. *The 2007 ESPAD Report: Substance Use Among Students in 35 European Countries*. Stockholm: ESPAD. ISBN 978-91-7278-219-8.
- ESPAD, 2020. *ESPAD Report 2019: Results from the European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs*. Stockholm: ESPAD. ISBN 978-92-9497-546-1.
- EUROPEAN COMMISSION, 2022. Flash Eurobarometer 493: Impact of drugs on communities. *Ipsos European Public Affairs* [online]. 2022. ISSN 978-92-76-46404-4. Dostupné na: doi:10.2837/5794

FEDAČKO, Jaroslav, 2007. Drogová politika SR - sociologická reflexia diskurzu a metód. *Sociológia*. 2007, roč. 38, č. 2.

FITZGERALD, John a Margaret HAMILTON, 1996. The consequences of knowing: Ethical and legal liabilities in illicit drug research. *Social Science & Medicine* [online]. 1996, roč. 43, č. 11, s. 1591–1600. ISSN 02779536. Dostupné na: doi:10.1016/S0277-9536(96)00055-X

FLOYD, Rita, 2011. Can securitization theory be used in normative analysis? Towards a just securitization theory. *Security Dialogue* [online]. 2011, roč. 42, č. 4–5, s. 427–439. ISSN 0967-0106, 1460-3640. Dostupné na: doi:10.1177/0967010611418712

GEARTY, Conor, 2007. Terrorism and Human Rights. *Government and Opposition* [online]. 2007, roč. 42, č. 3, s. 340–362. ISSN 0017-257X, 1477-7053. Dostupné na: doi:10.1111/j.1477-7053.2007.00227.x

GOFFMAN, Erving, 1963. *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. Engelwood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall Inc. ISBN 63-19438.

GYARFÁŠOVÁ, Soňa, 2013. Tresty pre užívateľov drog sa znížia, parlament prelomil veto prezidenta. *domov.sme.sk* [online] [cit. 4.7.2022]. Dostupné na: <https://domov.sme.sk/c/6848715/tresty-pre-uzivatelov-drog-sa-znizia-parlament-prelomil-veto-prezidenta.html>

HERSCHINGER, Eva, 2011. *Constructing Global Enemies* [online]. B.m.: Routledge [cit. 13.6.2022]. ISBN 978-1-136-86311-0. Dostupné na: doi:10.4324/9780203836385

HIČÁROVÁ, Tatiana, Lucia KIŠŠOVÁ, Lucia OČENÁŠOVÁ, Silvia MIKLÍKOVÁ, Katarína ŠKAŘUPOVÁ, Lenka VAVRINČÍKOVÁ, Mária KROŠLÁKOVÁ, Katarína KUROPKOVÁ, Jana ROJČEKOVÁ, Katarína STAROŇOVÁ a Martin DOLEJŠ, 2010. *Summary Final Report Project to Evaluate Selected Drug-Possession Provisions of Act No. 300/2005 – Criminal Code of the Slovak Republic*. Bratislava: Nadácia otvorenej spoločnosti - Open Society Foundation. ISBN 978-80-970143-4-6.

HUYSMANS, Jef, 1998a. Question of the Limit: Desecuritization and the Aesthetics of Horror in Political Realism. *Millennium: Journal of International Studies*. 1998, roč. 27, č. 03, s. 569–589. ISSN 0305-8298.

HUYSMANS, Jef, 1998b. Revisiting Copenhagen: Or, On the Creative Development of a Security Studies Agenda in Europe. *European Journal of International Relations*. 1998, roč. 4, č. 4, s. 479–505. ISSN 1354-0661.

- HUYSMANS, Jef, 1998c. Security! What Do You Mean? From Concept to Thick Signifier. *European Journal of International Relations*. 1998, roč. 4, č. 2, s. 226–255. ISSN 1354-0661.
- IPSOS, 2014. *Prieskum IPSOS pre Slovensko bez drog*. B.m.: IPSOS.
- JACKSON, Nicole J., 2006. International Organizations, Security Dichotomies and the Trafficking of Persons and Narcotics in Post-Soviet Central Asia: A Critique of the Securitization Framework. *Security Dialogue* [online]. 2006, roč. 37, č. 3, s. 299–317. ISSN 0967-0106, 1460-3640. Dostupné na: doi:10.1177/0967010606069062
- JONES, Edvard E., Amerigo FARINA, Albert H. HASTORF, Hazel MARKUS, Dale T. MILLER a Robert A. SCOTT, 1984. *Social Stigma: The Psychology of Marked Relationships*. New York: WH Freeman & Co. ISBN 978-0-7167-1592-4.
- KLOBUCKÝ, Róbert, 2012. *DRUG POLICY IN SLOVAKIA AFTER THE FALL OF THE COMMUNIST REGIME*. B.m.: Sociologický Ústav SAV. ISBN 978-80-85544-74-9.
- KLOBUCKÝ, Róbert, 2019. *Vývoj verejnej mienky o drogovej problematike (Analýza dát z výskumu NMCD "Rozšírenosť užívania psychoaktívnych látok a iné návykové správanie v populácii SR 2019")*. Bratislava: Sociologický Ústav SAV.
- KLOBUCKÝ, Robert a Jozef ČENTÉŠ, 2017. Alternatívne tresty za drogové trestné činy na Slovensku: res- toratívna spravodlivosť v praxi. 2017, s. 25.
- KNIŠ, Viktor a TASR, 2022. *Poslanci koalície chcú znížiť tresty za marihuanu, tvrdé drogy chcú trestať naďalej rovnako prísne. Kolíková to kritizuje* [online] [cit. 4.7.2022]. Dostupné na: <https://refresher.sk/109189-Poslanci-koalicie-chcu-znizit-tresty-za-marihuanu-tvrde-drogy-chcu-trestat-nadalej-rovnako-prisne-Kolikova-to-kritizuje>
- KOLÁŘ, Jan, 2018. *O problému, který měl nebyť: Drogy v socialistickém Československu*. 1. vyd. Brno: DOPLŇEK. Společensko-ekologická edice. ISBN 1081-448-2018.
- LINES, Rick, 2010. 'Deliver us from evil'? – The Single Convention on Narcotic Drugs, 50 years on. *International Journal on Human Rights and Drug Policy*. 2010, roč. 1, s. 12.
- LINK, Bruce G. a Jo C. PHELAN, 2001. Conceptualizing Stigma. *Annual Review of Sociology* [online]. 2001, roč. 27, č. 1, s. 363–385. ISSN 0360-0572, 1545-2115. Dostupné na: doi:10.1146/annurev.soc.27.1.363

- LLOYD, Charlie, 2013. The stigmatization of problem drug users: A narrative literature review. *Drugs: Education, Prevention and Policy* [online]. 2013, roč. 20, č. 2, s. 85–95. ISSN 0968-7637, 1465-3370. Dostupné na: doi:10.3109/09687637.2012.743506
- MARSHALL, Gordon, 2003. *Oxford Dictionary of Sociology*. Oxford OX2 6DP: Oxford University Press.
- MCDONALD, Matt, 2008. Securitization and the Construction of Security. *European Journal of International Relations* [online]. 2008, roč. 14, č. 4, s. 563–587. ISSN 1354-0661, 1460-3713. Dostupné na: doi:10.1177/1354066108097553
- MINISTERSTVO SPRAVODLIVOSTI SR, 2021. Meníme Trestný zákon: K slabším miernejší, k silnejším prísnejší. *Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky* [online] [cit. 4.7.2022]. Dostupné na: <https://www.justice.gov.sk/sudy-a-rozhodnutia/sudy/aktuality/>
- MINISTERSTVO VNÚTRA SR, 1999. *Správa o bezpečnosti Slovenskej republiky za rok 1999*. Bratislava: Ministerstvo vnútra SR.
- MINISTERSTVO VNÚTRA SR, 2000. *Správa o bezpečnosti Slovenskej republiky za rok 2000*. Bratislava: Ministerstvo vnútra SR.
- MINISTERSTVO VNÚTRA SR, 2002. *Správa o bezpečnosti Slovenskej republiky za rok 2002*. Bratislava: Ministerstvo vnútra SR.
- MINISTERSTVO VNÚTRA SR, 2003. *Správa o bezpečnosti Slovenskej republiky za rok 2003*. Bratislava: Ministerstvo vnútra SR.
- MIOVSKÝ, Michal, Silvia MIKLÍKOVÁ, Viktor MRAVČÍK, Jean-Paul GRUND a Tereza ČERNÍKOVÁ, 2020. Understanding the crisis in harm reduction funding in Central and Eastern Europe. *Harm Reduction Journal* [online]. 2020, roč. 17, č. 1, s. 83. ISSN 1477-7517. Dostupné na: doi:10.1186/s12954-020-00428-6
- MUSTO, David F., 1999. *The American disease: origins of narcotic control*. 3rd ed. New York: Oxford University Press. ISBN 978-0-19-512509-2.
- NADELMANN, Ethan A., 1990. Global prohibition regimes: the evolution of norms in international society. *International Organization* [online]. 1990, roč. 44, č. 4, s. 479–526. ISSN 0020-8183, 1531-5088. Dostupné na: doi:10.1017/S0020818300035384
- NOCIAR, Alojz, 2000. *MNOHO-MESTSKÁ ŠTÚDIA ZNEUŽÍVANIA DROG*. B.m.: Council of Europe, Pompidou Group.

NUSSBAUM, Martha, 2005. INSCRIBING THE FACE: SHAME, STIGMA, AND PUNISHMENT. *Nomos*. 2005, roč. 46, POLITICAL EXCLUSION AND DOMINATION, s. 259–302.

PALAMAR, Joseph J., 2013. An Examination of Beliefs and Opinions about Drug Use in Relation to Personal Stigmatization towards Drug Users. *Journal of Psychoactive Drugs* [online]. 2013, roč. 45, č. 5, s. 367–373. ISSN 0279-1072, 2159-9777. Dostupné na: doi:10.1080/02791072.2013.843044

PALAMAR, Joseph J., Perry N. HALKITIS a Mathew V. KIANG, 2013. Perceived public stigma and stigmatization in explaining lifetime illicit drug use among emerging adults. *Addiction Research & Theory* [online]. 2013, roč. 21, č. 6, s. 516–525. ISSN 1606-6359, 1476-7392. Dostupné na: doi:10.3109/16066359.2012.762508

PARKER, Richard a Peter AGGLETON, 2003. HIV and AIDS-related stigma and discrimination: a conceptual framework and implications for action. *Social Science*. 2003, s. 12.

RANCIÈRE, Jacques, 2021. *On the Shores of Politics*. Prel. Liz HERON. London: Verso. 3. ISBN 978-1-78960-283-8.

REITOX, 2011. *2011 National Report (2010 Data) to the EMCDDA by the Reitox National Focal Point: Slovakia, New Development, Trends, and In-depth Information on Selected Issues*. Bratislava: Reitox.

ROOM, Robin, 2005. Stigma, social inequality and alcohol and drug use. *Drug and Alcohol Review* [online]. 2005, roč. 24, č. 2, s. 143–155. ISSN 09595236. Dostupné na: doi:10.1080/09595230500102434

ROOM, Robin, A. JANCA, L. A. BENNETT, L. SCHMIDT a SARTORIUS, 1996. WHO cross-cultural applicability research on diagnosis and assessment of substance use disorders: an overview of methods and selected results. *Addiction*. 1996, roč. 91, č. 2, s. 199–220.

RYAN, Jennie E., Suzanne C. SMELTZER a Nancy C. SHARTS-HOPKO, 2019. Challenges to Studying Illicit Drug Users. *Journal of Nursing Scholarship* [online]. 2019, roč. 51, č. 4, s. 480–488. ISSN 1527-6546, 1547-5069. Dostupné na: doi:10.1111/jnu.12486

SEIDMAN, Irving, 2006. *Interviewing as qualitative research: a guide for researchers in education and the social sciences*. 3rd ed. New York: Teachers College Press. ISBN 978-0-8077-4666-0.

SITA, 2018. Drogová politika sa meniť nebude, v koalícii nie je v súčasnosti vôľa. *domov.sme.sk* [online] [cit. 5.7.2022]. Dostupné na: <https://domov.sme.sk/c/20891127/drogo-va-politika-sa-meni-t-ne-bu-de-v-koal-ic-ii-nie-je-v-su-cas-nosti-vola.html>

SPEAKER, S. L., 2001. "The Struggle of Mankind Against its Deadliest Foe": Themes of Counter-Subversion in Anti-Narcotic Campaigns, 1920-1940. *Journal of Social History* [online]. 2001, roč. 34, č. 3, s. 591–610. ISSN 0022-4529, 1527-1897. Dostupné na: doi:10.1353/jsh.2001.0031

STAFFORD, Mark C. a Richard R. SCOTT, 1986. Stigma, Deviance and Social Control: Some Conceptual Issues. V: Stephen C. AINLAY, Gaylene BECKER a Lerita M. COLEMAN, ed. *The Dilemma of Difference* [online]. Boston, MA: Springer US, s. 77–91 [cit. 18.6.2022]. ISBN 978-1-4684-7570-8. Dostupné na: doi:10.1007/978-1-4684-7568-5

TA3 a SITA, 2017. Pokuta za marihuanu? Žitňanskej rezort avizuje novú drogovú politiku. *TA3* [online] [cit. 4.7.2022]. Dostupné na: <https://www.ta3.com/clanok/112654/pokuta-za-marihuanu-zitnanskej-rezort-avizuje-novu-drogo-va-politiku>

TASR, 2018. *Zmenu drogovej politiky odložili* [online] [cit. 4.7.2022]. Dostupné na: <https://www.postoj.sk/30858/zmenu-drogovej-politiky-odlozili>

TASR, 2021a. Návrh na zníženie trestov za užívanie drog neprešiel koalíčnou radou. *Aktuality.sk* [online] [cit. 4.7.2022]. Dostupné na: <https://www.aktuality.sk/clanok/c1gw45y/navrh-na-znizenie-trestov-za-uzivanie-drog-nepresiel-koalicnou-radou/>

TASR, 2021b. OĽANO je za úpravu trestov za marihuanu, o podobe novely chce diskutovať. *Aktuality.sk* [online] [cit. 4.7.2022]. Dostupné na: <https://www.aktuality.sk/clanok/891743/olano-je-za-upravu-trestov-za-marihuanu-o-podobe-novely-chce-diskutovat/>

TASR, 2022. *Za držanie marihuany už nepôjdete do basy na 15 rokov. Novela zákona prináša významné zmeny* [online] [cit. 4.7.2022]. Dostupné na: <https://www.trend.sk/spravy/nrsr-j-krupa-znizovanie-trestov-marihuanu-je-najvacsou-zmenou-15-rokov>

TV JOJ, 2021. Kolíkovej návrh zmiernenia trestov za držanie drog viacerí poslanci odmietajú. *Noviny TV JOJ* [online] [cit. 4.7.2022]. Dostupné na:

<https://www.noviny.sk/slovensko/648638-kolikovej-navrh-zmiernenia-trestov-za-drzanie-drog-viaceri-poslanci-odmietaju>

UN, 2013. Single Convention on Narcotic Drugs of 1961. V: *International Drug Control*. New York: UNDOC.

WÆVER, Ole, 2011. Politics, security, theory. *Security Dialogue* [online]. 2011, roč. 42, č. 4–5, s. 465–480. ISSN 0967-0106, 1460-3640. Dostupné na: doi:10.1177/0967010611418718

WERB, D., E. J. MILLS, K. DEBECK, T. KERR, J. S. G. MONTANER a E. WOOD, 2011. The effectiveness of anti-illicit-drug public-service announcements: a systematic review and meta-analysis. *Journal of Epidemiology & Community Health* [online]. 2011, roč. 65, č. 10, s. 834–840. ISSN 0143-005X. Dostupné na: doi:10.1136/jech.2010.125195

WILLIAMS, Michael C., 2003. Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics. *International Studies Quarterly* [online]. 2003, roč. 47, č. 4, s. 511–531. ISSN 0020-8833, 1468-2478. Dostupné na: doi:10.1046/j.0020-8833.2003.00277.x

WILLIAMSON, Laura, Betsy THOM, Gerry V. STIMSON a Alfred UHL, 2015. Stigma as a public health tool: Implications for health promotion and citizen involvement – A response to Bayer and Fairchild. *International Journal of Drug Policy* [online]. 2015, roč. 26, č. 7, s. 615–616. ISSN 09553959. Dostupné na: doi:10.1016/j.drugpo.2015.04.004

WYN JONES, Richard, 1999. *Security, Strategy, and Critical Theory* [online]. Colorado: Lynne Rienner Publishers, Inc [cit. 8.5.2022]. ISBN 1-55587-335-9. Dostupné na: https://www.cambridge.org/core/product/identifier/S0003055400221990/type/journal_article

WYN JONES, Richard, 2005. On Emancipation: Necessity, Capacity and Concrete Utopias. V: Ken BOOTH, ed. *Critical Security Studies and World Politics*. London: Lynne Rienner Publishers, Inc.

WÆVER, Ole, 1998. Securitization and Desecuritization. V: Ronnie D. LIPSCHUTZ, ed. *On Security*. New York: Columbia University Press. ISBN 0-231-10271-2.

ZÁVISLOSTI INAK, 2022. *Slováci, marihuana a tvrdé drogy*.